

Natuur.ruimte

Tellen voor Europa

Varens en vleermuizen in
de Schans van Smoutakker

Spoorbundels
en toch meer natuur!

Paddenstoelen,
sporen van biodiversiteit

Countdown 2010: meer dan halfweg

Natuur speelt een belangrijke rol in ons leven. Om te wandelen of te fietsen, om tot rust te komen, om te kamperen, noem maar op. Het feit dat er inmiddels meer dan 90.500 gezinnen in Vlaanderen lid zijn van Natuurpunt, waarvan meer dan 4.500 in onze regio, is een duidelijke aanwijzing dat heel wat mensen zich op hun eigen manier verbonden voelen met de natuur.

Natuurpunt biedt mensen de kans om op alle mogelijke manieren bezig te zijn met natuur. Begeleiden van excursies, vergaderen, organiseren van allerlei activiteiten, beleid opvolgen, natuurgebieden beheren, nieuwe terreinen aankopen, vogels of vleermuizen tellen, enz.

Met een geweldig enthousiasme zetten mensen zich bij Natuurpunt Antwerpen Noord in voor natuur. De een wordt gedreven door het besef dat hij/zij een leefbare omgeving moet overdragen aan de kinderen en kleinkinderen, de ander wordt geïnspireerd door een verwondering die lastig in woorden te vatten is. Verwondering over de enorme verscheidenheid aan vormen, kleuren, geuren en verbanden die we in de natuur aantreffen.

Het is dan ook hartverwarmend om vast te stellen dat die enthousiaste inzet van vrijwillige en professionele medewerkers door onze leden sterk wordt gewaardeerd. Niet alleen onze activiteiten mogen vaak op grote bijval rekenen. Ook onze oproepen voor financiële steun aan onze projecten, zoals de aankoop van een stukje Stappersven of Ruige Heide, krijgen heel wat respons.

Jouw steun en de inzet van de vele vrijwillige en professionele medewerkers is allesbehalve een luxe. We zijn nu meer dan halfweg het Internationale Jaar van de Biodiversiteit en middenin het Belgische voorzitterschap van de Europese Unie. Helaas ziet het er niet naar uit dat 2010 een mijlpaal wordt in het tegengaan van de voortdurende achteruitgang van de biodiversiteit en de natuur in Vlaanderen. Bescherming van natuur, landschap en leefomgeving geniet op dit moment geen hoge prioriteit binnen de Vlaamse regering.

Natuurpunt wil en zal meer dan ooit het verschil maken. Dankzij de steun van leden en vrijwilligers kunnen we opnieuw kansen geven aan kwetsbare planten en dieren, kunnen we bedreigde natuur beschermen en natuurgebieden behouden waar het aangenaam wandelen en fietsen is.

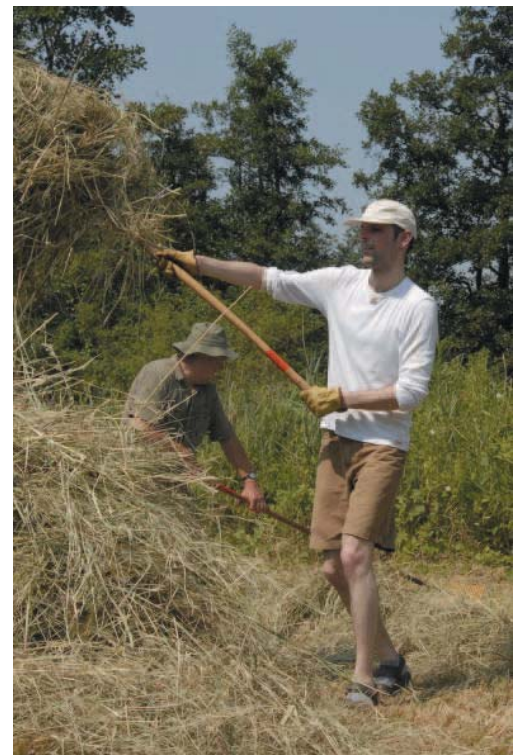

Er resten amper nog vier maanden in 2010, het Internationale Jaar van de Biodiversiteit. Natuurpunt zal alles op alles zetten om de natuur de stem te geven die ze zelf niet heeft. We rekenen ook op jouw steun.

Stefan Versweyeld
voorzitter

In dit nummer

Edito	2
Natuur.winkel	3
Natuurstudie: tellen voor Europa .	4
Natuurgebied: varens en vleermuizen in de Schans van Smoutakker	6
Natuur.actief: Dag van de Natuur in Het Rood	8
Natuur.actief: Groot Heroïsch WerkWeekend Stappersven ...	9
Natuur.beleid: spoorbundels en toch meer natuur!	10
Natuur.prikbord	12
Natuur.beweging: Open Monumentendag Opstalvalleigebied	14
Snor: trekkers zonder grenzen ...	16
Vergeet niet te genieten	18
Brandpunt: vier op een rij	24
Natuur.divers: paddenstoelen	26
Natuur.agenda	28
Reclame	29
Colofon	30
Reclame	31
Halloweenwandeling	32

De inzet van vrijwilligers bij het beheer vrijwaart de biodiversiteit in onze natuurgebieden.

Foto: Rafaël Delaedt.

In de herfst overheersen kleuren en geuren...

Tekst: Hubert Michiels

Ook de volgende maanden valt er in de natuur heel wat te beleven. De blikvangers van dit seizoen zijn de paddenstoelen, in een eindeloze variatie van vormen en kleuren. Ze blijven telkens weer even boeiend, zowel voor de liefhebber als voor de kenner. We belichten op deze pagina een viertal goede paddenstoelengidsen. Op de website van Natuurpunt stellen we er nog veel meer voor. Je vindt vast het boek van je keuze op **winkel.natuurpunt.be**.

Paddestoelen

(296 blz.) uit de reeks Capitoool Natuurgidsen geeft informatie over meer dan 440 soorten paddenstoelen. We leren heel wat over de paddenstoelen via mooie foto's en een korte beschrijving. Met behulp van aantekeningen

bij de foto wijst de gids op karakteristieke details die belangrijk kunnen zijn bij het determineren. De gids geeft ook informatie over de standplaats, giftigheid en sterk gelijkende soorten. Voor beginners is het zeker aan te bevelen de inleiding over vormen en voorkomen van de paddenstoelen te lezen. Een mooi en stevig boek waarmee het prettig werken is. Ledenprijs € 15,30.

ANWB veldgids Paddestoelen

(256 blz.). De paddenstoelen in dit boek behoren tot de meest voorkomende soorten in Noord-west-Europa. De kenmerken om een soort te determineren, zijn zonder microscoop waar te nemen. Ook hier wijst de gids op sterk gelijkende soorten. Op elke

bladzijde staat één soort beschreven met overzichtelijke info over de giftigheid, eetbaarheid, de kenmerken i.v.m. vorm, geur en kleur van de paddenstoel, de standplaats en het substraat waarop de paddenstoel groeit en de periode waarin hij voorkomt. Het boek heeft een handig zakformaat en zit in een plastic bescherming. Ledenprijs € 13,50.

Natuurgids Paddenstoelen

(62 blz.). In dit boek wordt een selectie van de meest voorkomende paddenstoelen beschreven. Dit kan voor een eerste kennismaking zeker volstaan. Kleurenfoto's tonen de belangrijke kenmerken. In de begeleidende teksten vind je informatie over de soort met

interessante tips. Ledenprijs € 9.

Aan te bevelen is natuurlijk ook **De grote paddenstoelengids voor onderweg**. Deze gids beschrijft meer dan 1.000 soorten. Meer info op de website van Natuurpunt. Ledenprijs € 27.

Natuur.winkel

Steenstraat 25, 2180 Ekeren,
tel. 03-541.58.25, e-mail:
antwerpennoord@natuurpunt.be.
Van maandag tot en met vrijdag
open van 10 tot 17 u.

Tellen voor Europa

Tekst: Bram Vogels

Bij de industriële ontwikkelingen in de Antwerpse haven moet rekening gehouden worden met de instandhoudingsdoelstellingen voor bepaalde soorten in de Europese habitat- en vogelrichtlijn. Om dat na te gaan moeten we natuurlijk tellen. Natuurpunt en het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) werken samen om deze monitoring in opdracht van het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) tot een goed einde te brengen.

De rietzanger is één van de vogelsoorten die wordt gemonitord. Foto: Bram Vogels.

Gebieden en opdracht

De monitoring vond plaats in Opstalvallei, de meeuwenbroedplaats, de Hoge Maey en de gebieden in het rangeerstation Antwerpen-Noord met onder andere De Kuifeend, de Grote Kreek en de Binnenweilanden.

Natuurpunt schonk aandacht aan de voorkomende vleermuizen, zocht naar rugstreeppadden en bracht de status van een veertigtal broedvogelsoorten en van de overwinterende watervogels in kaart. We maten in Opstalvallei ook tweewekelijks de stand van het grond- en oppervlaktewater.

Vleermuizen en amfibieën

Het overgrote deel van de aangetroffen vleermuizen waren dwergvleermuizen. We namen ook een aantal andere soorten waar, vooral in de omgeving van waterpartijen. Het ging onder meer om de watervleermuis en de rosse vleermuis. De soorten zijn echter niet gelijk verspreid over de verschillende gebieden. De watervleermuizen bijvoorbeeld komen waarschijnlijk uit de richting van het Fort van Stabroek en verspreiden zich via de Antitankgracht en de afwateringsgracht met bijhorende begroeiing over Opstalvallei en de meeuwenbroedplaats. Een aantal locaties met minder hoge dichtheden hebben mogelijk een te beperkte connectiviteit of zijn te fel verlicht. Het is heel interessant dat we de zeldzame meervleermuis konden vaststellen op De Kuifeend en de Binnenweilanden. In 2010 zullen we proberen uit te zoeken waar deze dieren juist vandaan komen en welke routes ze gebruiken om de gebieden te bereiken. Rugstreeppadden troffen we niet aan in het gebied. Het blijft wel uitkijken in de nieuw aangelegde

Kathleen Quick en Bram Vogels tijdens één van de monitorbezoeken in het Opstalvalleigebied. Foto: Hugo Wouters.

gebieden, omdat de rugstreeppad aanwezig is op naburige industrieterreinen en soms snel en onverwacht nieuwe geschikte gebieden kan koloniseren.

Vogels

Voor de broedvogels brachten we de verschillende territoria in kaart. Drie soorten uit bijlage I van de vogelrichtlijn waren aanwezig: bruine kiekendief, kluut en blauwborst. De vier territoria van de bruine kiekendief waren gelegen in het rangeerstation Antwerpen-Noord. Zowel in het rangeerstation als in Opstalvallei vonden we zeven koppels kluten. Deze soort vestigt zich altijd op de pas ingerichte terreinen waar nog een pioniersmilieu aanwezig is. De blauwborst was aanwezig met 67 territoria, vooral in het rangeerstation. In 2009 stelden we nog geen territoria van de blauwborst vast in het ingerichte deel van Opstalvallei. Dit kwam doordat de rietkragen na de inrichtingswerken nog niet voldoende waren ontwikkeld. Tijdens de inventarisaties in 2010 konden we immers al de eerste zangposten vaststellen. Bij de geïnventariseerde eendensoorten was de krakeend met 64 territoria het talrijkst verspreid over de meeste gebieden. Onder de rietvogels is vooral de Verlegde Schijns in trek. Het gebied scoort goed met hoge aantallen territoria van de kleine karekiet (66), blauwborst (21), rietzanger (53) en rietgors (19).

Eerste fase

Het gebied dat nu reeds ingericht is, is de eerste fase van een groter gebied. De fasering was nodig om het AMORAS-project zonder uitstel te kunnen realiseren. Dankzij de uitgebreide monitoring, uitgevoerd door vele

De blauwborst staat op bijlage I van de vogelrichtlijn. Foto: Bram Vogels.

vrijwilligers van Natuurpunt Antwerpen Noord, kunnen we nagaan of we voldoen aan alle vooropgestelde doelstellingen. Vooral voor de rietvogels is dit nog niet het geval. Dit is te wijten aan het feit dat rietkragen tijd nodig hebben om zich te ontwikkelen tot geschikt broedhabitat. Een aantal van deze soorten zal hopelijk nog wel toenemen zodra de rietkragen zich voldoende ontwikkeld hebben. Dit is dan ook een belangrijke reden om te beginnen met de inrichting van nieuwe gebieden voordat de bestaande op de schop gaan. De monitoring voor 2010 is grotendeels afgerond en het INBO verwerkt binnenkort de gegevens. Een digitale versie van het uitgebreide rapport van 2009 kan je downloaden op de website van de vogelwerkgroep (www.antwerpennoord.be/vogelwerkgroep).

Rietgors. Foto: Bram Vogels.

Varens en vleermuizen in de Schans van Smoutakker

Tekst: Rina Peys en Saskia Verbaenen

Natuurpunt stelt haar gebieden maar al te graag open voor natuurliefhebbers en wandelaars.

Soms kunnen we echter niet anders dan de natuur voorrang geven en moeten we hierop een uitzondering maken. Zoals bij de Schans van Smoutakker, een klein stukje goed verborgen natuur temidden van de uitgestrekte akkers van Stabroek.

Zeldzame varens groeien er in alle rust en verschillende soorten vleermuizen zoeken de speciaal voor hen ingerichte bunkers op om er hun winterslaap te houden.

De schubvaren groeit bovenop de zuidgerichte betonruïnes. Foto: Saskia Verbaenen.

Bunkers en militairen

Harry Van der Horst en André D'Hoine maken deel uit van de kern Stabroek van Natuurpunt, die zich ontfermt over de Schans. Ze leiden ons op een zondag begin augustus een heel speciale wereld binnen. Al vlakbij de ingang doemt het grijze beton van een bunker op tussen het groen. De Schans is dan ook een voormalig militair domein. De Schans – of tussenfort – werd begin twintigste eeuw tussen de grotere forten gebouwd als een onderdeel van de fortengordel. De Schans van Smoutakker werd

echter nooit echt gebruikt, en er was haar ook geen lang leven beschoren. Bij het begin van de Eerste Wereldoorlog blies het eigen leger het tussenfort op, zodat het niet in handen van de vijand kon vallen. Wat overbleef is een ruïne: grote blokken beton, door de explosie bij elkaar geblazen tot een chaotische stapel. De Antitankgracht, die als een groen lint door het omgevende landschap slingert, werd later gegraven, kort voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog.

comfortabel ondersteboven te kunnen vastklampen. Tussen oktober en april vertoeven watervleermuis, franjestaart, baardvleermuis en gewone en bruine grootoorvleermuis in de verschillende bunkers op het domein. Hoewel de Schans van Smoutakker niet vrij toegankelijk is, worden de dieren toch regelmatig verstoord in hun winterrust. Jongeren uit de

De bunkers werden ingericht voor vleermuizen. Foto: Saskia Verbaenen.

Harry Van der Horst (links) en André D'Hoine (rechts) voor de Schans van Smoutakker. Foto: Rina Peys.

Overwinterende vleermuizen

Een speciale deur met bovenaan een invliegopening voor vleermuizen sluit de toegang van de nog overeind staande bunkers af. Natuurpunt zorgde met een aantal ingrepen voor een vleermuisvriendelijk klimaat binnenin. De dieren vinden er de temperatuur, luchtvochtigheid en rust die nodig zijn voor de levensnoodzakelijke winterslaap, wanneer ze in hun omgeving geen voedsel kunnen vinden, en voldoende houvast om zich

omgeving zien in de bunkers namelijk een mooie avondlijke ontmoetingsplek, zeer tot ontevredenheid van de vleermuizen... Jammer genoeg sneuvelen de speciale deuren ook regelmatig door vandalisme. *“Ze worden soms sneller vernield dan we ze kunnen plaatsen”*, vertelt Harry een tikje mistroostig. Maar zijn ogen beginnen weer te glanzen wanneer hij het heeft over de plaatselijke school De Rekke die onlangs kwam helpen. Water in de bunkers is ideaal voor de vleermuizen, en tegelijk schrikt een laagje water op de bunkervloer mensen af die er ongevraagd komen rondhangen. *“Maar zonder elektriciteit kunnen we geen water in de bunkers pompen, hé? Dankzij de vele helpende handjes van de schoolkinderen konden we voldoende emmertjes water scheppen in één van de bunkers.”* Ook de kinderen van de St. Calasanzschool kwamen al helpen op het domein.

Verrassende plantenrijkdom

“Om de vijand goed in het vizier te houden, werd de Schans van Smoutakker tijdens haar korte militaire bestaan angstvallig vrij gehouden van begroeiing”, licht Harry toe, *“de huidige flora is pas daarna ontstaan, en is dus nog heel jong”*. De gracht die langs het domein loopt sluit aan op de Antitankgracht. Het sterk ijzerhoudende water kleurt diep bruinrood. Voor vissen is dit niet echt een aantrekkelijke plek. Dat is het wél voor de zeldzame, vochtminnende koningsvaren, die ‘koning’ is langs de oevers van de gracht. De koningsvaren groeit langzaam maar kan, als de omstandigheden goed zijn, tot twee meter hoog worden. Terwijl bij andere varens de sporen aan de

onderkant van het blad zitten, draagt de koningsvaren zijn sporen in een pluim, aan het uiteinde van de bladsteel. Harry wijst de weg naar een kleinere, maar niet minder zeldzame varen: de schubvaren. Het vergt wat – niet helemaal ongevaarlijk – klimwerk voor we hem bespeuren, als een nog onontdekte schoonheid tussen en bovenop de stapel uiteen-gereten betonblokken. Deze varen is afkomstig uit het zuiden van Europa, en gedijt ook hier vooral op de naar het zuiden gerichte ruïnes. De schubvaren is heel goed bestand tegen droogte. Hij krult daarvoor als nodig zijn kleine, dikke bladeren op. Hij ziet er dan verdord en zelfs dood uit, maar na wat regen fleurt hij onmiddellijk en in volle glorie weer op. Een minder zeldzame maar mooie varen die zich opperbest voelt op het domein van de Schans is de eikvaren. Ook een scala aan mossen bevolkt de formatie steenblokken. Een ware ontdekkingstocht voor specialisten, met zeldzame soorten als slank snavelmos, kalkvedermos en groot en klein klokhoedje. De overige flora die we tijdens onze wandeling tegenkomen, is een afspiegeling van de bomen en planten die je in deze contreien meestal aantreft. Langs de ringgracht groeien wilgen en zwarte els. Er staan heel wat jonge planten van lijsterbes en vlier. De hoogste en dikste bomen zijn de zomereiken en de berken.

De Schans als stapsteen

De Schans van Smoutakker is een belangrijke stapsteen voor dieren naar de omliggende bossen. In het noorden ligt op wandelafstand het Moretusbos, een uitgestrekt grensoverschrijdend gebied. Het maakt deel uit van Grenspark De Zoom, waartoe ook de Kalmthoutse Heide behoort. Ten

Leerlingen van de St. Calasanzschool in de Schans van Smoutakker.

Foto: Harry Van der Horst.

zuiden van de Schans is het in vogelvlucht niet ver naar het Elsenbos. Natuurbeheer mag soms ook een beetje dromen zijn. Het zou prachtig zijn als dit gebiedje in de toekomst verbonden kon worden met haar omgeving en kon opgaan in een groter geheel, een grote groene gordel waarin zeker ook plaats blijft voor landbouw en veeteelt.

Bezoek op aanvraag

De Schans van Smoutakker is niet vrij toegankelijk voor het publiek. Te veel bezoekers zouden de rust verstoren. Ook voor je eigen veiligheid is het rondwandelen in de ruïne verboden. Een bezoek kan enkel onder begeleiding van een gids van Natuurpunt. Je kan voor meer informatie terecht in het Natuur.huis van Natuurpunt Antwerpen Noord, tel. 03-541.58.25 of per e-mail antwerpennoord@natuurpunt.be.

Met dank aan Indaver voor de financiële steun.

Dag van de Natuur: 1.000 bomen voor Het Rood – 20 november

Tekst: Stefan Versweyveld

Foto's: Johan Vandewalle

Een prachtig stuk natuur in de lente betekent vaak werken in de zomer, herfst of winter. Onze natuurgebieden blijven immers niet 'vanzelf' zo mooi en waardevol. Maaien, snoeien, plaggen, nieuwe bomen aanplanten, wandelpaden onderhouden, ... Veel werk dat soms door een professionele terreinploeg van Natuurpunt wordt uitgevoerd, maar meestal zijn het vrijwillige medewerkers die aan de slag gaan.

Bijna het hele jaar door organiseert Natuurpunt Antwerpen Noord beheerdagen in

In 2007 hielpen Vlaams minister Dirk Van Mechelen, deputé Koen Helsen en bijna het volledige schepencollege van Kapellen bij de aanplant.

Jong en oud zijn welkom om hun steentje bij te dragen in Het Rood tijdens de Dag van de Natuur.

haar natuurgebieden en daar willen we graag iedereen bij betrekken. Niet alleen omdat vele handen het werk lichter maken, maar ook omdat je zo de natuur op een andere manier ontdekt.

Op de Dag van de Natuur willen we je kennis laten maken met de natuur in je omgeving. Jong en oud, gezinnen en verenigingen, natuurfreaks en liefhebbers, ... iedereen is van harte welkom om een handje toe te steken voor meer natuur!

Dit jaar hebben we voor Het Rood gekozen. Natuurpunt beheert dit natuurgebied al 14 jaar in samenwerking met de gemeente Kapellen, die tevens eigenaar is. In het noordelijk deel van Het Rood willen we een oude bomenrij binnen het begrazingsraster in zijn vroegere glorie herstellen. Daarvoor gaan we minstens 1000 struiken (hoofdzakelijk meidoorn) aanplanten onder de bestaande zomereiken. De combinatie van grote zomereiken met nectarstruiken zoals meidoorn zal ten goede komen aan de

eikenpage, een bijzondere dagvlinder die in het gebied voorkomt. En dat is uiteraard mooi meegenomen in het Internationale Jaar van de Biodiversiteit.

Uiteraard doen we dit niet alleen voor de natuur: samen in de natuur werken en bomen planten, is ook gewoon gezellig! En natuurlijk wordt de inwendige mens niet vergeten. Kortom: redenen genoeg om mee te komen helpen tijdens de Dag van de Natuur.

Praktisch

De Dag van de Natuur vindt plaats op **zaterdag 20 november**. We starten om **9.30 u** aan de ingang van de centrale dreef in Het Rood in de Streeppstraat te Kapellen. Kom je later? Geen probleem, pijlen wijzen je de weg naar de werkplek. Meebrengen: handschoenen, spade (indien mogelijk) en goed humeur. De gemeente Kapellen zorgt voor lekkere soep, een hapje en een drankje. Tot dan!

Groot Heroïsch Werkweekend Stappersven, 5 – 7 november

Tekst: Willem Laermans

's Morgens begin je met volle moed te werken aan wat 's avonds een grootse verandering is in het natuurreservaat. Dit landschappelijk natuurbeheer, samen met de geweldige sfeer, is waar het Groots Heroïsch Werkweekend (GHW) al jaren een patent op heeft.

Het GHW wordt jaarlijks georganiseerd door JNM, in samenwerking met Natuurpunt. we pakten al meerdere gebieden aan en elk jaar zijn de resultaten overweldigend. Op het GHW komen JNM'ers en Natuurpunters uit alle hoeken van het land samen om grootse daden te verrichten. Deze combinatie zorgt voor vonken en vuur. Met meer dan honderd man doen we natuurbeheerwerken die het gezicht van een gebied kunnen veranderen.

Dit jaar is het Stappersven (Kalmthoutse Heide) aan de beurt. Deze 360 hectare die Natuurpunt recent aankocht is een pracht van een gebied waar blonde duinen en blinkende vennen onze hulp kunnen gebruiken. Deze natuur is in Vlaanderen zeldzaam geworden en is toe aan de nodige restauratie. Decennialang werd het natuurbeheer in het Stappersven verwaarloosd waardoor het open landschap al snel volgroeide met dennen, en natuurlijke eikenbossen transformeerden tot Amerikaanse vogelkersbossen.

Tijdens het GHW wordt een voormalige open plaats opengekap. Daar waar er nu

hoofdzakelijk kleine grove dennen met enkele grote zaadbomen staan, zal er na het GHW een open vlakte overblijven waar de planten en dieren van de open zandige vegetaties kunnen terugkeren uit de omliggende habitats. Soorten die hiervan zullen profiteren zijn de nachtzwaluw, boomleeuwrik,

dwergviltkruid, jeneverbes, gladde slang en nog vele anderen. Dit zijn allemaal zeldzame soorten waarvan de nog aanwezige populaties dringend nood hebben aan meer geschikt habitat willen we ze een levendige toekomst kunnen bieden.

Foto: Frank Goossens.

Praktisch

Waar vindt dit weekend exact plaats en hoe kan ik me meteen inschrijven is de eerste gedachte die in mij zou opkomen. We hebben het gemakkelijk gemaakt. Alle info kan je terugvinden op www.jnm.be/ghw maar voor zij die niet kunnen wachten toch al even een overzichtje.

Dit geweldige weekend vindt plaats van vrijdag 5 tot zondag 7 november. Op vrijdag wordt er een korte inleiding gegeven over het gebied. Op zaterdag gaan we werken en op zondag is er een excursie voorzien en heb je ook nog de mogelijkheid om wat verder te werken. Het GHW eindigt op zondag omstreeks 16 u.

Slaapplaats, eten, drank en plezier zijn voorzien voor zij die op tijd inschrijven. Op tijd zijn, is dus de boodschap.

Toekomen kan je al op vrijdag 5 november vanaf 18 u in het paviljoen in de Korte Leemstraat 31, Essen waar we je zullen verwelkomen. Dit is natuurlijk de beste keuze! Indien je enkel op zaterdag kan, kom je naar de afspraakplaats aan de parking van de Verbindingsweg (op de kruising met de Groenendriesstraat). Hier zullen we je omstreeks 9.30 u opwachten.

Indien je nog vragen hebt kan je hiervoor terecht bij willem.laermans@gmail.com.

Spoorbundels en toch meer natuur!

Tekst: Johan Vandewalle

Toen begin 2004 de toenmalige NMBS plannen had om in het parkgebied Oude Landen (naast het natuurgebied) nieuwe spoorbundels en onderhoudsloodsen aan te leggen hebben we samen met buurtbewoners een affichecampagne gestart met als titel 'Oude Landen: ruimte voor mensen, natuur en water'. Zes jaar later zijn de geesten van Infrabel gerijpt. Er ligt nu een nieuw voorstel waarin de wensen van alle partners verzoend worden. Er komen wel nieuwe spoorwegbundels (maar op een andere plaats) en het hele gebied wordt ingericht voor waterberging en toegankelijke natuur.

Gewestelijk RUP

De Vlaamse Regering heeft het ontwerp gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan 'Spoorweg-infrastructuur en natuurpark Oude Landen' in Ekeren op 18 juni voorlopig vastgesteld. Het openbaar onderzoek, dat 60 dagen duurt, loopt van 9 augustus tot en met 7 oktober. Meer info over het openbaar onderzoek vind je in de kadertekst.

Rekening houden met omwonenden

De spoorbundels blijven ten zuiden van de Oudelandse beek. Ze liggen niet, zoals Infrabel in de oorspronkelijke plannen vroeg, dicht bij de Prinshoeveweg. De geluidsoverlast op de woonwijken is dus veel kleiner. Het ongelijkvloers vertakkingscomplex bereikt grote hoogten en zal daarom dominant te zien zijn, niet alleen vanuit de aangrenzende woonwijken (zuid-ostrand van Ekeren, westrand

van de Ekerse wijken Prinshoeve & Het Laar) maar ook vanuit het tussenliggende gebied. Ook de landschappelijke inpassing van de spoorbundel is dus erg belangrijk om een hoge belevingswaarde van het toekomstige natuurgebied te garanderen. De spoorwegtaluds worden natuurlijk ingericht, met zachte oost- en westhellingen. Door de geleidelijke overgangen wordt het muureffect beperkt. Aan de kant van het sportpark wordt met speelbos en sportgebied ingespeeld op het hoogteverschil. De afsluitingen van de spoorweg worden in het talud geïntegreerd, zodat zoveel mogelijk van de oppervlakte van de taluds gebruikt kan worden als natuur- en sportpark. Er worden ook geluidschermen geïntegreerd.

Behoud waterberging

Door de aanleg van beide spoorwegprojecten in het parkgebied Oude Landen verkleint de oppervlakte die beschikbaar is voor waterberging.

Om dat te compenseren werd in het project-MER een afgraving van het tussenliggende gebied voorgesteld. Hierdoor zal het overstromingsrisico in Ekeren-Donk niet toenemen. Om de waterberging in het resterende gebied vanuit de Laarse beek mogelijk te maken, wordt de beek afgetakt naar het oosten en krijgt ze een brede onderdoorgang onder de nieuwe bundels van de goederenspoorlijn. De bestaande afwateringsgreppels worden verdiept. Het natuurpark is overwegend open om de berging van water te kunnen verzekeren. Er komt een beperkte groeninbreng. Natuurlijke oevers voor de Oudelandse en Laarse beek zorgen voor een geleidelijke overgang tussen nat en droger milieu, er worden rietkragen aangeplant en bestaande en nieuwe bomen op terpen (heuveltjes) komen op het niveau van het huidige maaiveld. Deze vormen ook groeiplaatsen voor bomen en een schuilplaats voor grazers.

Masterplan Sportpark Oude Landen

Naast het natuurpark en de spoorweginfrastructuur, werkt de stad Antwerpen momenteel aan de opmaak van een gemeentelijk ruimtelijk uitvoeringsplan voor het Sportpark Oude Landen. Dat ligt aan de buitenzijde van de nieuw aan te leggen goederenspoorbundels en wordt in het noorden begrensd door de Prinshoeveweg, in het oosten door de Oude Landen en in het westen en zuiden door de grens van het gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan 'Spoorweginfrastructuur en natuurpark Oude Landen' in Ekeren. Het college heeft als eerste stap in het planningsproces recent het Masterplan voor dit ruimtelijk uitvoeringsplan goedgekeurd. Ook de stad houdt rekening met de watergevoeligheid van het gebied. In het noordelijk deel van het gebied (aan beide zijden van de Oudelandsebeek) zal, net zoals in het natuurpark, de bodem afgegraven worden, zodat er extra ruimte komt voor waterberging en er plas-dras natuur kan ontstaan. De bestaande sportinfrastructuur wordt vervangen door een nieuwe sporthal en bijhorende buitensportvelden. Alles wordt geïntegreerd in één gebouw dat in de spoorwegtalud wordt weggewerkt. Het hele gebied wordt voorzien van talrijke grachten, deels met rietkragen (die de afwatering garanderen in de richting van het afgegraven gedeelte) en lijnvormige aanplantingen.

Recreatieve relaties versterken

De functie van het toekomstige natuurontwikkelingsgebied, met name een natuurrijk park dat een meerwaarde biedt aan de

inwoners van Ekeren en in tweede instantie aan bezoekers uit de rest van Antwerpen en omgeving, kan enkel vervuld worden als er voldoende aandacht gaat naar de oversteekbaarheid van de spoorinfrastructuur. Hiervoor zijn ontsnipperingsmaatregelen noodzakelijk.

Er komen vijf poorten als toegang tot het gebied. Er komt een fietsvoetgangersbrug die de Donkse Weg opnieuw verbindt met de Prinshoeveweg. De bestaande onderdoorgang van de Prinshoeveweg onder de goederenspoorlijn wordt aangepast. Er komt zowel plaats voor een autoverbinding als een afzonderlijke trage wegenverbinding (op het niveau van de weg) en de Donkse beek naast elkaar.

Twee nieuwe brede trage verbindingen komen onder de goederenspoorlijn ter hoogte van de doorgang van de Oudelandse beek en op het einde van de Salaadweg ter hoogte van de nieuwe aftakking van de Laarse beek. Die brede verbindingen zorgen zowel voor een functionele als voor een visuele verbinding tussen het sportpark Oude Landen (zie kadertekst) en het natuurpark Oude Landen. Omdat de verbinding zo breed wordt, ontstaat ook een doorkijk vanuit de wijk het Laar naar het park en is er een verkeersveilige route voor voetgangers en fietsers naar het centrum van Ekeren. De Oudelandse beek en de aftakking van de Laarse beek krijgen hier natuurlijke zachtglooiende oevers.

De laatste poort wordt een gelijkgrondse trage verbinding over spoorlijn Antwerpen-Essen ten zuiden van de uitwijkbundels. Ze laat toe aan te sluiten op de bestaande recreatieve en

functionele fietsroutes, en op het interne netwerk van wandelpaden in het bestaande natuurgebied Oude Landen en het nieuwe netwerk van wandelpaden en fietspaden in het nieuwe natuurpark.

Conclusie

Natuurpunt Antwerpen Noord kan instemmen met het nieuwe voorstel. Het betekent geen toename van de risico's voor overstromingen in Ekeren (hoewel een verbetering natuurlijk beter was geweest), maar biedt wel een belangrijke meerwaarde voor de natuur, het landschap en de leefbaarheid van Ekeren. Meer uitgebreide info over dit dossier kan je vinden op www.antwerpennoord.be.

Openbaar onderzoek

Het openbaar onderzoek naar het ontwerp gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan 'Spoorweginfrastructuur en natuurpark Oude Landen' in Ekeren loopt van 9 augustus tot en met 7 oktober. Het volledige plan ligt ter inzage bij de afdeling Ruimtelijke Planning in Brussel en bij de stad Antwerpen (den Bell, Francis Wellesplein 1, 2018 Antwerpen). Je kan het volledige plan ook downloaden op de website van de Vlaamse overheid:

www.ruimtelijkeordening.be.

Klik dan door op 'Openbare onderzoeken'. Wie een bezwaarschrift wil indienen, moet dat afgeven tegen ontvangstbewijs bij de stad Antwerpen (den Bell), het districtshuis, of aangetekend verzenden aan de Vlaamse Commissie voor de Ruimtelijke Ordening (VLACORO), Koning Albert II-laan 19, bus 13, 1210 Brussel.

Foto: Ilse De Schutter.

Geslaagd hooifeest!

Het jaarlijkse hooifeest in de Oude Landen was ook dit jaar zeer geslaagd. Ondanks het bloedhete weer (37° C!) kwamen een dertigtal vrijwillige medewerkers opdagen om het 'groot orchideeënveld' te hooien. De klus werd netjes geklaard en er werd zelfs een deel van een nabijgelegen bloemrijk grasland opgeruimd. Na afloop konden alle medewerkers genieten van een overheerlijke en welverdiende barbecue.

Geen steenkoolcentrale in Lillo!

Op 22 en 29 juni lichtte energiereus E.ON in het polderdistrictshuis in Berendrecht de plannen toe voor de bouw van een nieuwe steenkoolcentrale in de Antwerpse haven. Het bedrijf zoekt daarbij naar een 'herkansing', nadat haar eerdere aanvraag was afgewezen en Vlaams minister-president Kris Peeters zich uitdrukkelijk heeft geëngageerd dat er geen steenkoolcentrale in Antwerpen zou komen. Natuurpunt

Antwerpen Noord wijst het project af. De geplande centrale zal jaarlijks 6,3 miljoen ton CO₂ de lucht inblazen. Dit komt overeen met de uitstoot van 3 miljoen wagens of 8% van de totale CO₂-uitstoot in Vlaanderen of 183% van de totale CO₂-uitstoot van alle bestaande bedrijven, bewoners, bezoekers en verkeer in heel de stad Antwerpen samen! Hoe kan de stad Antwerpen nu 20% CO₂-uitstoot verminderen tegen 2020 als die éne centrale

alleen al meer dan een verdubbeling betekent. Wordt ongetwijfeld vervolgd.

Brand in loods Natuurpunt

In de nacht van zondag op maandag 19 juli woedde een ernstige brand in onze materiaalloods in Ekeren. De schade aan de loods en aan het beheermateriaal van vrijwillige en professionele medewerkers is aanzienlijk. Onze tractoren, maaibalken, het ijzeren paard, maaiers, hooirijven en ander gespecialiseerd materiaal werden vernield of beschadigd en er is overal roetschade. Dankzij de inzet van vrijwillige en professionele medewerkers konden we snel aan de opkuis beginnen. Ook de werkactiviteiten en het hooien op de Oude Landen konden gelukkig worden verdergezet. Uiteraard is deze brand een serieuze tegenvaller op het moment dat Natuurpunt investeert in een nieuwe ecologische loods (zie Natuur.ruimte 2010 nr. 1). Wil je Natuurpunt steunen, bijvoorbeeld door mee te helpen bij de bouw van deze loods, dan kan je contact opnemen met het Natuur.huis in Ekeren.

Orchideeën kleurden de lente

Moeraswespenorchis.
Foto: Eddy Wellens (FFFS).

De vele inspanningen van de vrijwilligers voor het hooilandbeheer in de Oude Landen leveren prachtige resultaten op. Afgelopen lente kleurden duizenden wilde orchideeën onze beheerde graslanden. Vleeskleurige orchis en bosorchis waren zoals steeds goed vertegenwoordigd. Maar ook moeraswespenorchis, keverorchis en rietorchis breidden fors uit. En als kers op de taart dook de prachtige bijenorchis, na enkele stille jaren, op verscheidene plaatsen weer op! Een mooie bekroning voor de inzet van velen in het Internationaal Jaar van de Biodiversiteit!

Erratum bijschrift coverfoto

Op de cover van het juni-nummer van Natuur.ruimte stond een prachtige foto van een orchidee. In tegenstelling tot het bijschrift op p. 31 was het geen bijenorchis maar een hommelorchis. De redactie verontschuldigt zich voor deze blunder en dankt lezer Frans Wouters om onze aandacht hierop te vestigen.

Klimaattafels

In het vorige nummer van Natuur.ruimte kon je al uitgebreid lezen over het klimaatactieplan van de stad Antwerpen (p. 10-11). In het kader van de Week van de Dialoog van zaterdag 2 tot zaterdag 9 oktober worden er in heel de stad Antwerpen een honderdtal klimaattafels georganiseerd.

Het doel van deze klimaattafels is dat iedereen in een open gesprek met de andere deelnemers ideeën kan aanreiken over hoe de stad, bewoners, bedrijven, bezoekers kunnen bijdragen om de doelstelling voor het verminderen van de CO₂-uitstoot met 20% tegen 2020 te realiseren. Elke klimaattafel heeft maximaal 25 deelnemers. Een gespreksleider zorgt er voor dat iedereen aan het woord komt. De conclusies van deze gesprekken worden dan door de stad gebruikt om het eigenlijke klimaatbeleidsplan te voeden.

Leerlingen trotseren het slijk van het Galgeschoor

Op 22 juni trotseerden de leerlingen van het 4de leerjaar van de gemeenschapsschool 'De Stappe' uit Stabroek het slijk van het Galgeschoor. In Lillo-Fort gingen de leerlingen van start en na een moddervrije kennismaking met de Schelde, getijdenwerking en scheepvaart was het tijd voor

Nieuwe vlinderwerkgroep opgestart

De start van de nieuwe vlinderwerkgroep van Natuurpunt Antwerpen Noord is een feit. Op 21 juni waren 16 mensen bereid om deze werkgroep uit de grond te stampen. Meteen zijn een aantal wandelingen gepland. Wil je hier graag aan deelnemen of actief worden in de vlinderwerkgroep? Geef dan een seintje aan het Natuur.huis in Ekeren.

Gehakkelde aurelia.

Foto: Frank Goossens.

In memoriam Michel Van Megroot en Monique Heuvinck

Er is helaas ook minder goed nieuws. Op korte tijd verloren we twee vrijwillige medewerkers die zich jarenlang inzetten voor onze afdeling. Michel Van Megroot was jarenlang een gedreven en zeer gewaardeerde kracht binnen de schorrenwerkgroep. Monique Heuvinck stond steeds paraat om allerlei activiteiten mee in goede banen te leiden. Natuurpunt Antwerpen Noord biedt aan hun families haar oprechte deelneming aan. We zullen jullie niet vergeten!

Natuurpunt Antwerpen Noord werkt actief mee aan de Week van de Dialoog en organiseert zelf vier klimaattafels. Als je mee wil discussiëren over het Antwerpse klimaatbeleid ben je welkom op de volgende data:

- **maandag 4 oktober om 20 u** in het cc De Schelde, De Keyserhoeve 66, Zandvliet.
- **maandag 4 oktober om 20 u** in het JC Bouckenborgh, Bredabaan 561b, Merksem.
- **donderdag 7 oktober om 20 u** in Permeke, blok C, zaal Consul, De Coninckplein 25, Antwerpen (ingang via Muizenstraat).
- **donderdag 7 oktober om 20 u** in het Natuur.huis, Steenstraat 25, Ekeren.

Inschrijven is nodig via het Natuur.huis: tel. 03-541.58.25 of antwerpennoord@natuurpunt.be. Meer info over de andere klimaattafels (er zijn er ook 's middags) vind je op de website van de stad: www.antwerpen.be.

wat actie! Het Galgeschoor is een getijdengebied waar bij laag water de slikplaat tevoorschijn komt. Een op het eerste zicht dode desolate moddervlakte blijkt wel te krioelen van het leven! Snuif de sfeer op via onze schorrenwebsite www.scheldeschorren.be.

Meer info

Voor meer informatie over deze onderwerpen kan je contact opnemen met het Natuur.huis van Natuurpunt Antwerpen Noord, tel. 03-541.58.25, antwerpennoord@natuurpunt.be, www.antwerpennoord.be.

Open Monumentendag Opstalvallei

Tekst: Kathleen Quick

Open Monumentendag is dit jaar aan zijn 22ste editie toe. Op zondag

12 september staat alles deze keer in het teken van de vier elementen: water, aarde, vuur en lucht. Antwerpen koos, hoe kan het ook anders, voor het thema water. We moesten dan ook niet lang nadenken toen ze ons vroegen of we geen natuurgebied in de kijker konden zetten.

Deze ondiepe waterpartijen zijn ideaal voor watervogels. Foto: Kathleen Quick.

Opstalvallei in de kijker

Natuurpunt Antwerpen Noord koos ervoor om het eerste ingerichte deel van het Opstalvalleigebied aan het grote publiek voor te stellen. Het 50 hectare grote gebied is de eerste fase van wat later een 190 hectare groot en waterrijk

gebied zal worden. Momenteel bestaat het gebied uit waterplassen, rietpartijen en een loofbos. Al sinds het prille begin wordt dit gebied intensief gemonitord door vrijwilligers van Natuurpunt Antwerpen Noord. Zo kunnen we nagaan of de door Europa vooropgestelde doelen

(bepaalde aantallen van verschillende vogelsoorten) worden gehaald. Meer daarover lees je in het artikel 'Tellen voor Europa' op p. 4-5.

Thema water

De link met het thema 'water' en het Opstalvalleigebied is dubbel. Enerzijds is het de bedoeling dat hier een groot aaneengesloten waterrijk gebied ontstaat, anderzijds komt dit gebied er omdat in het gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan voor de afbakening van de zeehaven van Antwerpen (waarvoor water uiteraard ook zeer belangrijk is) zal voorzien worden in een netwerk van robuuste natuur rond het havengebied.

Kennismaking

Op de Open Monumentendag loodsen we je dan ook graag van het prille begin naar wat de toekomst uiteindelijk nog voor ons in petto heeft. Ervaren gidsen geven je een rondleiding en belichten tijdens de wandeling alle facetten die bij de inrichting

Het beheerteam van het Opstalvalleigebied zorgt ervoor dat je tijdens de Open Monumentendag de natuur kan ontdekken. Foto: Frank Goossens.

van een nieuw natuurgebied aan bod komen. Uiteraard staan ze op geregelde tijdstippen ook even stil bij wat er allemaal vliegt, kruipt, groeit en bloeit in het gebied.

Kijk mama, zonder handen

Voor de kleinsten onder ons voorzien we een kennismaking met de kleine kriebeldiertjes die in het water te vinden zijn. Deze kleine beestjes bieden op hun beurt voedsel voor de talloze andere aanwezige dieren zoals onder meer een heleboel kikkers en vogels.

Een fikse klim

Wat zeker ook de moeite waard is, is een fikse klim naar het

Willy Ibens tijdens één van de werkdagen in het Opstalvallei gebied.
Foto: Guy Leys.

Open water, rietkragen, korte grazige vegetaties en struwelen wisselen elkaar af in het Opstalvallei gebied. Foto: Frank Goossens.

uitkijkpunt over het gebied. Je ziet er meteen het contrast tussen industrie en natuur. Contrast betekent gelukkig al lang niet meer tegenstelling. Tegenwoordig werken het Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen en Natuurpunt samen aan de uitbouw van een haven, met oog voor de diverse natuurwaarden in en rond deze haven.

Beheerteam

Omdat het werk niet stopt bij de inrichting van een gebied, werd

een speciaal beheerteam opgericht. Dit team zorgt voor voldoende werkdagen, zodat de vooropgestelde beestjes een geschikt biotoop krijgen waarin ze zich kunnen voortplanten. Er wordt op dit moment ook nagedacht over de ideale ontsluiting, zodat dit kan worden opgenomen in het beheerplan. Je kan ons bereiken via opstalvallei@antwerpennoord.be.

Praktisch

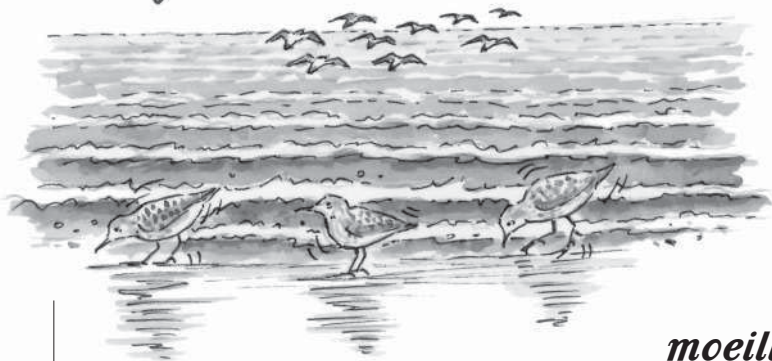
Het volledige Open Monumentendagprogramma kan je vinden in de Monumentenkrant die sinds begin augustus verspreid wordt via de Lijnwinkels, toeristische diensten, VVV's, bibliotheken, Standaard Boekhandels en Fnac-filialen. Je kan het programma ook online raadplegen op www.openmonumenten.be.

Trefpunt: op **zondag 12 september** om **10 u, 13 u** of **15 u** vertrekt een geleide wandeling op de hoek van de Zoutestraat en de Sint-Jan-Baptiststraat in Berendrecht. De wandelingen duren ongeveer 2 uur.

Met het openbaar vervoer geraak je daar met bus 772 van De Lijn en

dan een korte wandeling van zo'n 900 m. Stap af aan de halte Solftplaats en wandel tot aan de Dorpsstraat. Ga naar links en wandel tot aan het Binnenpad. Ga naar rechts en wandel tot aan de Dorpsbeekstraat. Ga naar links en wandel tot aan de Zoutestraat. Ga naar links en wandel tot aan de Sint-Jan-Baptiststraat.

Wintergasten

Trekkingers zonder grenzen!

Tekst: Mart Pauwels

Tekeningen: Pascale Vantieghem

In het najaar vinden
veel vogels

moeilijker

voedsel. Insecten, spinnen

en wormen kruipen diep weg. Het wordt ook vlugger donker en dan zoeken de meeste vogels geen voedsel. Daarom trekken ze in de herfst naar gebieden waar nog voldoende voedsel te vinden is. Dit noemen we 'vogeltrek' of 'migratie'.

Trekken alle vogels?

Sommige soorten, zoals de ooievaar, lepelaar, koekoek, zwaluwen en verschillende roofvogels, broeden in ons land maar tijdens de winter zijn ze in Afrika. Veel vogels die in Noord- en Oost-Europa

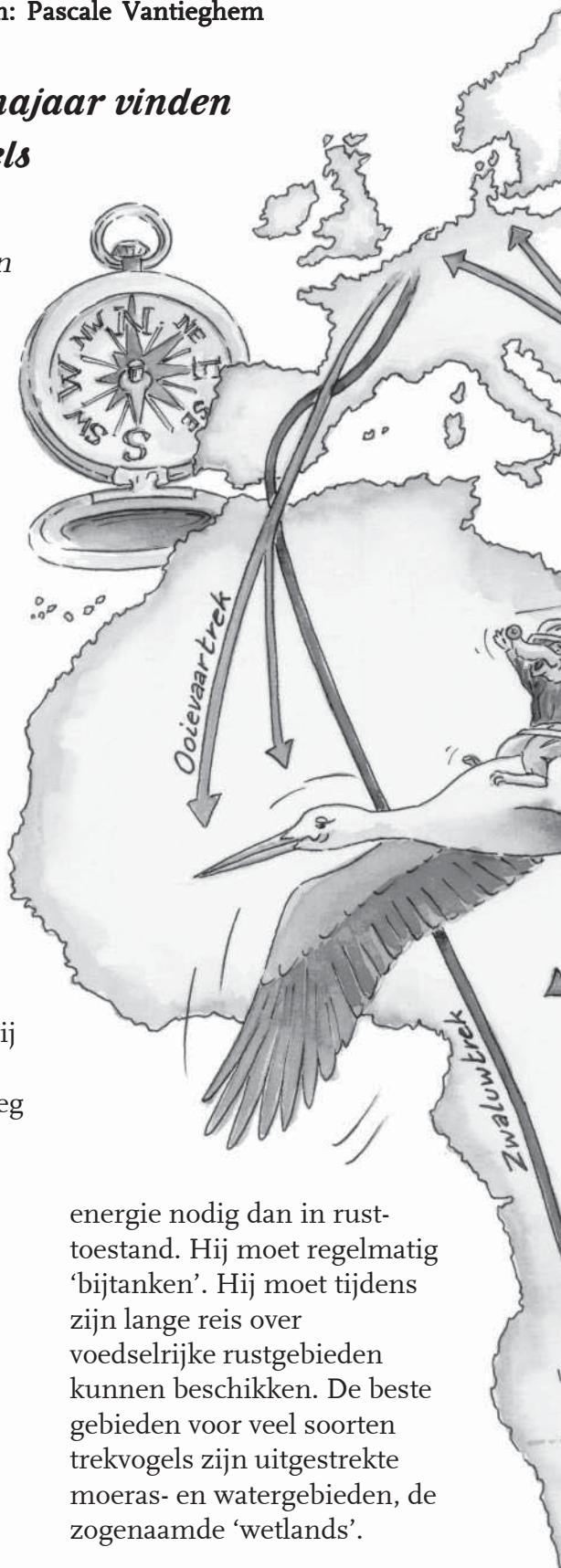
broeden, komen juist bij ons overwinteren. Onder de wintergasten zijn veel steltlopers, ganzen, eenden en zwanen. Er zijn ook vogels die het hele jaar bij ons blijven, zoals de roerdomp, blauwe reiger, ijsvogel en winterkoning. Deze noemen we 'standvogels'. Merels en roodborsten zijn

zogenaamde 'deeltrekkers'.

Een gedeelte van hen blijft in de winter bij ons, een ander deel trekt weg naar het zuiden of zuidwesten van Europa.

Geen trek
zonder
tussenstop

Tijdens de vlucht heeft een vogel ongeveer 12 keer meer

energie nodig dan in rusttoestand. Hij moet regelmatig 'bijtanken'. Hij moet tijdens zijn lange reis over voedselrijke rustgebieden kunnen beschikken. De beste gebieden voor veel soorten trekvogels zijn uitgestrekte moeras- en watergebieden, de zogenaamde 'wetlands'.

Hoe bepalen trekvogels hun juiste vliegrichting?

‘De zon’: vogels gebruiken op elk uur van de dag de stand van de zon als richtingsaanwijzer.

‘De sterren’: vogels die ‘s nachts vliegen, vinden hun weg met behulp van de sterren.

‘Magnetisch aardveld’: zoals een kompas steeds door het noorden wordt aangetrokken, zo voelen ook vogels die aantrekkingskracht om in de juiste richting te vliegen.

‘Landschap en waterlopen’: het herkennen van gebergtes, rivieren en valleien vormt een goed reismiddel.

Andere vogeltrek

Vogels trekken niet alleen in de lente of de herfst. Er zijn ook nog andere vormen van vogeltrek.

‘Slaaptrek’: soms zie je grote groepen spreeuwen. Ze verzamelen zich om op één plaats te overnachten.

Andere vogels die met een heleboel tegelijk slapen zijn kraaien en meeuwen. Slaaptrek zie je ‘s avonds.

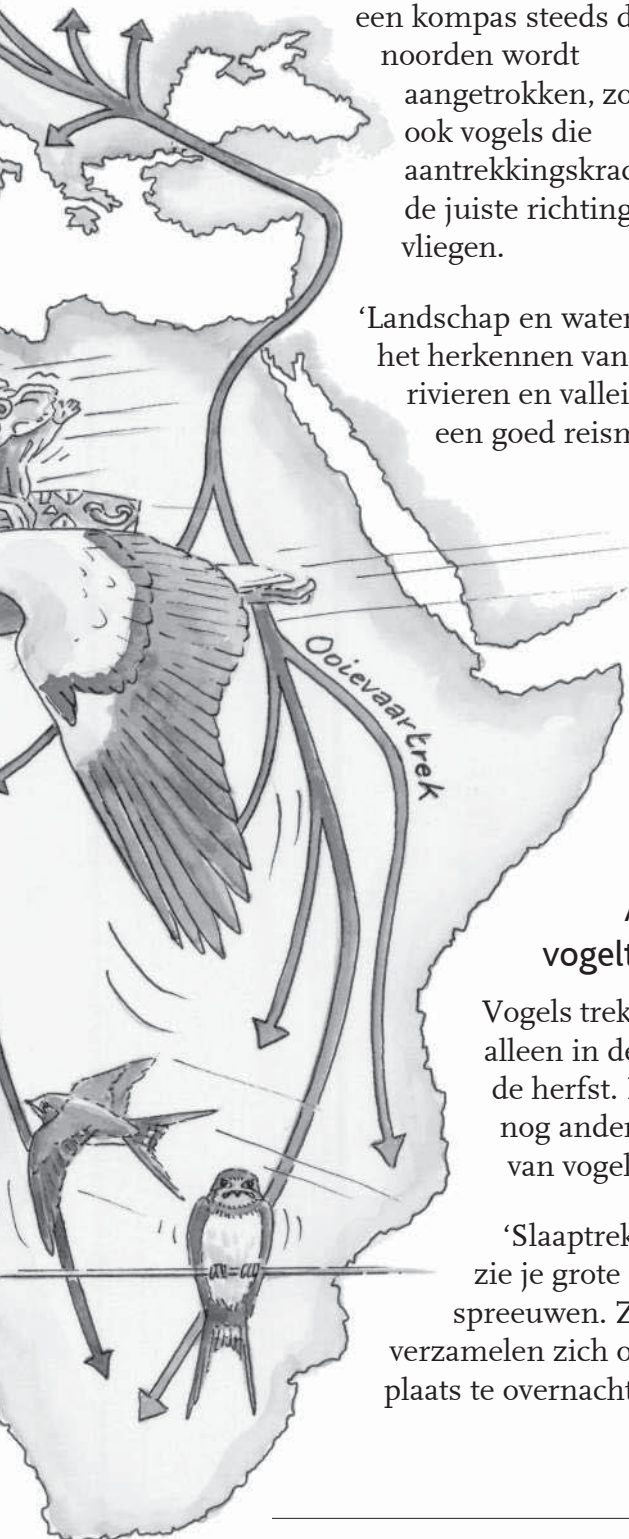
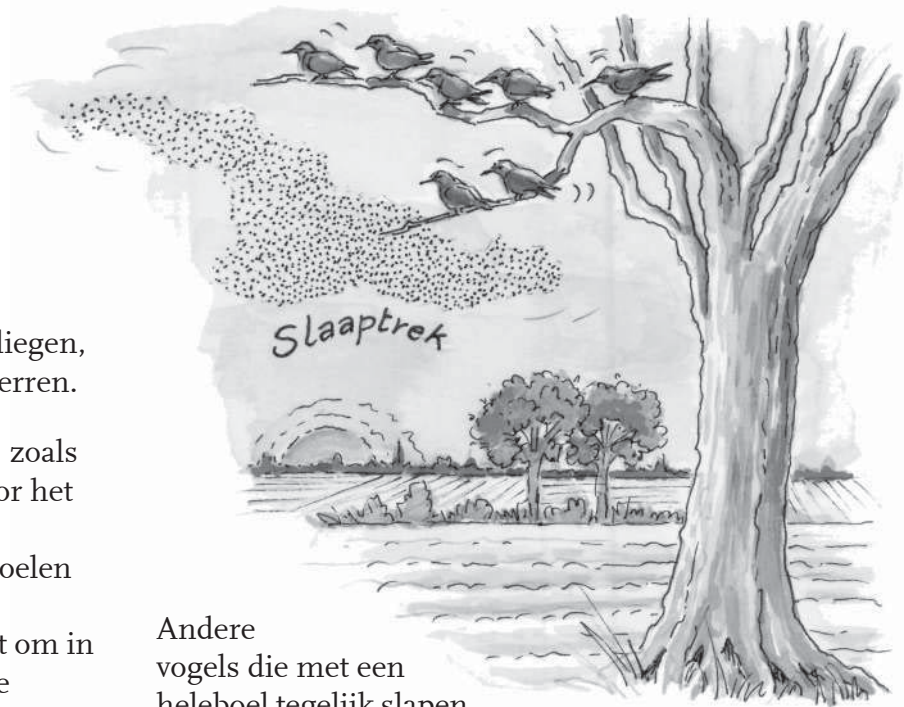
‘Voedseltrek’: vogels vliegen de volgende ochtend van hun slaapplek naar de ontbijttafel.

Wat is de invloed van klimaatverandering?

Door de recente wereldwijde klimaatverandering en haar invloed op weerpatronen en temperaturen komen sommige vogels vroeger aan in het voorjaar en blijven langer in het najaar. Men weet nog niet of dit een blijvende verandering van het migratiepatroon is. Het klimaatverschijnsel heeft ook een belangrijke invloed op zowel broedende als trekkende vogels.

Oplossing puzzel

In het vorig nummer van Natuur.ruimte stond een puzzel. De juiste oplossing is A: Snor, B: 4, C: 2, D: 1, E: 6, F: 3 en G: 5. Meer uitleg over de juiste oplossing vind je op de website www.antwerpennoord.be.

Beheerwerken najaar: helpers gezocht!

We koesteren onze gebieden en stellen ze graag – en met trots – open voor natuurliefhebbers en wandelaars. Om de natuur in haar volle glorie te bewaren, moeten we haar soms een handje helpen. Ook dit najaar organiseren we daarom een aantal beheerwerkdagen. Hou je van wat beweging? Geniet je graag van frisse lucht? Wil je samen met natuurvrienden werken aan de natuur? En ben je niet bang van een beetje zweet? Dan nodigen we je uit om mee te komen helpen tijdens één of meerdere van onze werkdagen. Samen werken in de natuur is een bijzondere ervaring.

Waar en wanneer?

Oude Landen, zaterdagen 4 september en 18 september. De hooilanden in de Oude Landen worden twee maal gemaaid. Eén keer in juli en een tweede keer eind augustus of in september. Op het programma van 4 september staat het afvoeren van het maaisel. Op 18 september staat ook het hooilandbeheer op de agenda, maar als we al verder opgeschoten zijn op vorige werkdagen dan verwacht, gaan we boomopslag verwijderen. Trefpunt: aan de loods aan de Donkweg om **9.30u**. Wie later komt, volgt de pijlen. Drinkwater wordt voorzien.

Bospolder, zondag 19 september en dinsdag 2 november. De Bospolder ontwikkelde zich tot een prachtig natuurgebied met een afwisseling van droge, schrale graslanden, bos en uitgestrekte rietvelden. Om enige dynamiek te bewaren wordt een kudde Galloways ingezet. Toch zijn er elke winter iets grootschaligere ingrepen nodig om de verschillende rietstadia te onderhouden of dichtgegroeide percelen terug open te maken. We verzamelen om **9.30 u** op de hoofdparking Bospolder op het

einde van de Ekerse Dijk (tegen de Noorderlaan) in Ekeren.

Familiewerkdag **Het Wijtschot, zaterdag 25 september.**

Het Wijtschot is niet groot maar wel speciaal. De oude zandwinningsput heeft veel wilgenopslag en een boeiende pioniersvegetatie. Maar de natuurlijke ontwikkeling heeft soms ook een helpende hand nodig. Daarom gaan we tijdens deze werkdag aan de slag om het opkomend riet en de wilgenopslag te maaien. Van harte welkom van **9.30 u** tot 16.30 u. Trefpunt: parking Vier Notelaers, Wijtschotbaan, Schoten.

Opstalvalleigebied, zondagen 26 september en 12 december.

Het Opstalvalleigebied is de laatste nieuwe aanwinst die in beheer is gegeven aan Natuurpunt Antwerpen Noord. Door de recente inrichting is het gebied nog in volle ontwikkeling. Er is nog wat sturing nodig om de habitats te realiseren en de doelstellingen te halen die voor het gebied werden opgesteld. We organiseren twee werkdagen zodat het gebied er perfect bij ligt voor het volgende broedseizoen. Wil je meer info over het beheer of de afspraakplaats contacteer dan het beheerteam (email: opstalvallei@antwerpennoord.be). Van harte welkom vanaf **9.30 u**.

De Inslag, zaterdag 2 oktober.

De Inslag is meer dan alleen een prachtig bosgebied. Samen met het Agentschap voor Natuur en Bos van de Vlaamse overheid beheren we er een aantal percelen vochtige heide. Daarop groeien een aantal sterk bedreigde plantensoorten zoals moeraswolfsklauw, dopheide en diverse veenmossoorten. Als je de kwetsbare planten en dieren in De Inslag een handje wenst te helpen, ben je van harte welkom om **10 u** aan de ingang in de Kerkedreef in Brasschaat.

Het Rood, zaterdagen 9 oktober, 23 oktober, 6 november en 20 november (zie p. 8). Het Rood hoeven we wellicht niet meer voor te stellen. Mocht je er toch nooit geweest zijn dan zijn de werkdagen nét een uitgelezen kans om kennis te maken met dit gemeentelijk natuurgebied. Een fijne beheerploeg staat voor je klaar! We bestrijden samen de Amerikaanse vogelkers. Een drankje, soep, werkhandschoenen en materiaal zijn alvast van de partij. Enkel jij ontbreekt nog! Van harte welkom van **9.30 u** tot 17 u. Trefpunt: ingang Het Rood aan de centrale dreef, Streepstraat in Kapellen.

De Kooldries, zaterdagen 16 oktober, 27 november en 11 december. Iedereen is van harte welkom, ook kinderen! Trefpunt: rustplaats aan de vijver in de Paepestraat, Boudewijnstraat naast de Cuveehoeve in Brecht van **9 u** tot 14 u. Voor drank en materiaal wordt gezorgd. Handschoenen, stevig waterdicht schoeisel en eventueel boterhammen zelf meebrengen.

Ruige Heide, zaterdag 6 november.

Herstel van de snel verbossende heide is de taak. Daarom kappen we Amerikaanse vogelkers om open plekken te creëren. Die zijn nodig voor de heide. We maken ook van de gelegenheid gebruik om zwerfvuil en sluikestort te verzamelen. We starten om **9.30 u** aan de Putse baan ter hoogte van de voetgangerstunnel onder de A12. Het is tevens een goede gelegenheid om kennis te maken met het hoe en waarom van natuurbeheer en met andere natuurliefhebbers uit de buurt. 's Middags wordt er warme soep en brood opgediend.

Praatcafé lokale werking Antwerpen centrum en Antwerpen noord

Voor het oprichten van een lokale werking in Antwerpen centrum (binnen de Leien) en Antwerpen noord (postcode 2060) wordt er een praatcafé ingericht in samenwerking met de cel beweging van het landelijke secretariaat. In dat deel van Antwerpen hebben we geen natuurgebieden en zijn er behalve Spoor Noord ook geen parken. We willen leden die interesse hebben

rond één van de werkingsvelden van de vereniging (beweging, studie, educatie, natuurbeheer en beleid) rond de tafel brengen en samen bekijken hoe we de lokale werking kunnen opstarten. Afspraak op **donderdag 23 september om 20 u** in Het Duvels Genot, Sint-Aldegondiskaai 56 – 58, 2000 Antwerpen.

Laatzomer op het schor

Wanneer de zomer op zijn einde loopt en de eerste vogels al terug naar het zuiden trekken, hangt over de schorren de zachtzoete honinggeur van de zeeaster. We nemen jullie mee om van deze heerlijke geur te genieten op **zondag 5 september**. Meer verklappen we niet. Het wordt genieten van het eerste tot het laatste moment! Dat kunnen we je alvast wel verzekeren!

Afspraak om **9.30 u** aan het e-paviljoen BASF (Scheldelaan tegenover ingang 6 in Zandvliet).

Eenden in een ander kleedje

In deze tijd van het jaar vind je nog vele eenden in hun zogenaamd eclips- of rustkleed. Vooral bij mannetjes is dit heel duidelijk. Ze missen hun mooie kleuren en lijken dan allemaal op de wijfjes. Bij sommige eenden zie je hun nieuwe kleurrijke kleed echter al verschijnen. Het hoe en waarom verneem je tijdens deze excursie naar De Kuifeend en de Grote Kreek. Winddichte kledij en stevig schoeisel aangeraden.

Afspraak op **zondag 26 september om 9.30 u** aan het Natuur.huis, Steenstraat 25, Ekeren. Einde voorzien rond 12 u.

Geneeskrachtige planten en hun toepassingen

Op **zondag 5 september** leidt Gilbert Van Looveren geïnteresseerden rond in zijn prachtige ecotuin. Dit keer kan je geneeskrachtige kruiden en planten van nabij bekijken. Gilbert weet met zijn jarenlange ervaring als geen ander de toehoorders te boeien met zijn kennis over planten, hun eigenschappen en eigenaardigheden. Hoe kunnen we planten gebruiken om onszelf, onze dieren of gewassen te genezen of gezond te houden?

Tijdens deze gevarieerde wandeling krijg je antwoorden op je vragen. Een aanrader voor iedereen die graag een paar uurtjes ondergedompeld wil worden in de magische wereld van kruiden en meer wil weten over hun werking en gebruik. Graag vooraf inschrijven bij Gilbert Van Looveren, tel. 03-663.32.41 of **info@ekotuinen.be**.

Trefpunt: tuin, Wiezelo 61, Goor-eind (Wuustwezel) van **9.30 u** tot 12 u.

Gallenwandeling Oude Landen

Wie meer te weten wil komen over gallen verwachten we op **zondag 12 september om 14 u** in de Oude Landen. Wist je dat gallen vergroeiingen zijn van de plant? Hoe ontstaan gallen? Waarvoor dienen gallen? Ben je geboeid door gallen? Zit je met vragen over gallen, stel ze dan gerust op de wandeling. Trefpunt: Kasteel Veltwijck, Veltwijcklaan 27, Ekeren.

Gal op een braam.

Foto: Rafaël Delaedt (FFFS).

Vergeet je lidkaart niet!

Als lid van Natuurpunt word je extra verwend. Niet-leden betalen € 1,00 per persoon voor deelname aan de natuurwandelingen in één van onze natuurgebieden. Natuurpunt-leden en hun gezinnen mogen gratis deelnemen aan al onze activiteiten (tenzij anders vermeld). Je hoeft alleen je lidkaart van Natuurpunt mee te brengen! Voor meer informatie over onze natuur.activiteiten kan je steeds contact opnemen met het Natuur.huis van Natuurpunt Antwerpen Noord, Steenstraat 25, 2180 Ekeren, tel. 03-541.58.25, **www.antwerpennoord.be**.

Fotowandeling in het Fort van Merksem

Het Fort van Merksem werd gebouwd in 1876 als strategisch punt voor de verdediging van de stad Antwerpen. Het bleef een militair gebied tot 1972. In 1977 werd het eigendom van de gemeente Merksem. Op een boogschuit van de drukte verwijderd, is het Fort van Merksem een oase van rust en stilte waar je kan genieten van de natuur. Het park herbergt waardevolle plekken: waterpartijen, sterk begroeide hellingen en oevers, veel inheemse boomsoorten en een rijke fauna

en flora. Aan de hand van enkele foto's maken we een wandeling door het Fort. Op de foto's zal je de meest uiteenlopende zaken zien: schorsen, details van planten of dieren, ... We proberen in groep de foto's op de juiste plaats te brengen en we presenteren je enkele "weetjes". Je krijgt met behulp van de foto's een andere en gedetailleerde kijk op de natuur. Het Fort van Merksem is gelegen aan de Fortsesteenweg te Merksem. Afspraak op **zondag 3 oktober** om **14 u** aan de ingang het Fort.

Herfstwandeling Het Rood

De traditionele herfstwandeling is een mooie gelegenheid om eens te overlopen wat er gerealiseerd is sinds het moment dat Natuurpunt het beheer over het natuurgebied in handen kreeg. Een goede voorbereiding op de grote beheerwerken in het najaar. Kom en wandel mee op **zaterdag 25 september** om **14.30 u**. Trefpunt: hoek Streeppstraat – Biartlei, Kapellen.

Potpolder Lillo. Foto: Rafaël Delaedt.

Paddenstoelenwandelingen

De Uitlegger

10-10-10 om 10 u... Een wandeling op zo'n merkwaardige datum kan niet anders dan "fantastisch" zijn! Voor die gelegenheid mogen we dan ook eens buiten de lijntjes lopen: we mogen die dag het gedeelte betreden dat normaal niet toegankelijk is. We zullen er zeker heel wat paddenstoelen zien. Natuurlijk zullen we ze bewonderen en sommige ervan benoemen, maar onze aandacht gaat vooral uit naar hun levenswijze en de rol die ze spelen in de natuur. We staan ook stil bij de manier waarop de natuur zich voorbereidt op het gure seizoen. Trefpunt: **zondag 10 oktober** om **10 u**, Ingang De Uitlegger,

Wandeling Het Wijtschot

Het vijf hectare grote natuurgebied Het Wijtschot in Schoten wordt heel erg gewaardeerd door wandelaars, biologen, ... Een dag na onze werkdag in Het Wijtschot is het des te meer genieten in het mooi gelegen natuurgebied. Het moment bij uitstek dus om mee te komen wandelen in deze mooie, rustige en gevarieerde brok Schotense natuur. We starten op **zondag 26 september** om **10 u**. Einde wordt voorzien omstreeks 12.30 u. Trefpunt: parking Vier Notelaers, Wijtschotbaan, Schoten.

Heidestraat-Zuid tegenover huisnr 157, Kapellen.

De Kooldries

Geheimzinnig verschijnen en verdwijnen ze. Inktzwart of rood met witte stippen, opruimers en moordenaars, van smakelijk tot supergiftig. Oktober is dé maand voor paddenstoelen en mooie kleuren in de natuur. Altijd al meer willen weten over paddenstoelen? Of wil je weten welke paddenstoelen in De Kooldries groeien? Geniet van de herfst en ga met ons mee op **zondag 3 oktober** om **14 u**. Afspraak: ingang De Kooldries aan de Paepestraat, Boudewijnstraat naast de Cuveehoeve te Brecht.

Lillo-Fort en Potpolder

Lillo-Fort was een fort en een kleine woonkern aan de rechteroever van de Schelde in Lillo, volledig omgeven door de haven van Antwerpen. Het maakte vroeger deel uit van het nu verdwenen dorp Lillo. Lillo-Fort heeft in het verleden

een belangrijke militaire rol gespeeld. Tijdens onze wandeling maken we kennis met de stille getuigen van dit militaire verleden. Afspraak op **zondag 3 oktober** om **9.30 u** aan parking Lillo-Fort, Scheldelaan.

Beleef de najaarstrek van op de eerste rij!

Oktober is de maand bij uitstek om de vogeltrek te observeren. Vele vogelsoorten zakken dan vanuit het hoge noorden af naar onze contreien of naar zuidelijkere gematigde streken. Ook in De Kuifeend en de Grote Kreek vind je dan de meest uiteenlopende soorten op zoek

naar rust en voedsel. Misschien maak je al kans op een eerste wintergast. Winddichte kledij en stevig schoeisel aangeraden. Afspraak op **zondag 10 oktober** om **9.30 u** aan het Natuur.huis, Steenstraat 25, Ekeren. Einde voorzien rond 12 u.

Nacht van de Duisternis in het Elsenbos

Hou je van de duisternis? Geniet je van de nachtelijke schoonheid die de natuur en de sterrenhemel bieden? Vleermuizen en uilen in elk geval wel. Ze voelen zich dan zelfs in hun element. Hoe komt het dat vleermuizen nergens tegenaan vliegen? Wat eten ze? Waar verblijven ze in de winter? Wat staat er op het uilenmenu?

Waarom zijn kunstlicht en lichtvervuiling zo hinderlijk? Dat en zoveel meer kom je te weten op de Nacht van de Duisternis, een organisatie i.s.m. de gemeente Stabroek, op **zaterdag 16 oktober**. Trefpunt: Elsenbos, Frans Hotagstraat, Stabroek om **20 u**. Meer info vind je op www.nachtvandeduisternis.be.

Kennismaking met het visserijproject in de Schelde

Op 18 maart 2009 werd op het Groot Buitenschoor de aanzet gegeven van het visserijproject in samenwerking met het INBO. Het project inventariseert en meet de trekvisser, zodat we een beeld krijgen van onder andere de waterkwaliteit. Zo weten we dat sinds augustus 2008 het zuurstofgehalte spectaculair is toegenomen door de

ingebruikname van het Brusselse waterzuiveringsstation. Dit is te merken aan het toegenomen aantal vissen. Op **zondag 7 november** maken we kennis met het hoe en waarom van het visserijproject. Afspraak om **9.30 u** aan het e-paviljoen BASF (Scheldelaan tegenover ingang 6), Antwerpen – Zandvliet.

Behaag Natuurlijker

Ook dit jaar, en dit al voor de zeventiende keer, pakt Natuurpunt uit met de Behaag Natuurlijker actie. Het is de bedoeling om het aanplanten van streekeigen hagen te bevorderen. Het succes van de opeenvolgende campagnes heeft ongetwijfeld te maken met de vlotte samenwerking tussen de medewerkers van onze natuurvereniging, gemeentelijke groendiensten, milieudiensten en

milieuraden. Je kan van **1 september** tot **29 oktober** tegen sterk verlaagde prijzen streekeigen haagplanten aankopen in Wuustwezel, Stabroek, Berendrecht en Schoten. Het volledige aanbod en afhaalpunten vind je op users.telenet.be/behag. Hou alvast **zaterdag 27 november** vanaf **9 u** vrij in je agenda om de haagplanten af te halen!

Wandeling 't Asbroek

Tijdens deze wandeling ontdek je de rijkdom van dit kleine, kletsnatte bos in Schoten. Er komen liefst 250 verschillende soorten voor! Oude, uitheemse populieren en enkele rododendrons getuigen nog van het verleden. Dankzij de beheerwerken verandert het bos stilaan terug in een afwisselend elsen-essenbos met een grote rijkdom aan planten, vogels, amfibieën, ... Afspraak op **zondag 17 oktober** om **10 u** aan de ingang van 't Asbroek, Asbroeklaan, Schoten. Einde omstreeks 12.30 u.

Nacht van de Duisternis in de Oude Landen

Hoe ervaart een mens het als de straatverlichting volledig uit is? We zien de sterren (uiteeraard bij heldere hemel) en we kunnen beter zien zonder een zaklamp te gebruiken. Donker is ook mysterieus en mooi. Ook de dieren gaan zich veel natuurlijker gedragen. Tijdens de Nacht van de Duisternis op **zaterdag 16 oktober** gaan we met een natuurgids op stap in de Oude Landen met als thema: "wat wriemelt er dan 's nachts?"

Naargelang het weer kunnen rubberen laarzen noodzakelijk zijn. Deelname is gratis maar inschrijven is noodzakelijk in het Natuur.huis. Er kunnen maximaal 75 personen deelnemen.

Trefpunt: op **zaterdag 16 oktober** om **21 u** aan het Districtshuis Kasteel Veltwijck, Veltwijcklaan 25, Ekeren. Nadien biedt het District Ekeren nog een drankje aan.

Op stap met De Kuifleeuwerik

Zondag 12 september – zeesluis van Wintham

Veel vogelliefhebbers kennen het natuurgebied bij de zeesluis als stop- en pleisterplaats voor talrijke vogelsoorten. Het gaat om een belangrijk foerageer- en rustgebied, dat het ontdekken meer dan waard is. We gaan op zoek naar stand- en trekvogels.

Trefpunt: op **zondag 12 september** om **8.30 u** aan station Antwerpen Oost of om **9 u** aan Het Veer in Schelle. Einde voorzien om **12 u**.

Zondag 26 september – Markiezaat en Brabantse Wal

Op de grens van West-Brabant en Zeeland ligt een opvallend mooi landschap: de Brabantse Wal. De hoge, met bos bedekte zandgronden gaan hier plotseling over in lager gelegen zeekleipolders. Het natuurgebied "Markiezaat" is een plek waar je heel wat wintergasten kan treffen. Trefpunt: op **zondag 26 september** om **9 u** aan het kruispunt Driehoek-Ertbrandtstraat, Putte-Kapellen. Einde voorzien om **16.30 u**.

Zaterdag 2 oktober – paddenstoelen Vrieselhof

Oktober is dé paddenstoelenmaand bij uitstek. In het Vrieselhof in Oelegem bekijken we de mysterieuze

paddenstoelenwereld van naderbij. Een echte aanrader voor beginners! Trefpunt: op **zaterdag 2 oktober** om **14 u** op de parking van het Vrieselhof, Schildesteinweg, Oelegem.

Zondag 24 oktober – Zeeland

Tijdens deze uitstap naar Zeeland krijg je vooral de kans om trekvogels te observeren. Oktober is een uitgelezen maand om migrerende vogels te ontmoeten en voor je lens te zien verschijnen.

Trefpunt: op **zondag 24 oktober** om **9 u** aan het kruispunt Driehoek-Ertbrandtstraat, Putte-Kapellen. Einde voorzien om **17 u**.

Zondag 14 november – Oostkantons

We trekken erop uit met de bus en maken een mooie herfst- en landschapswandeling in de prachtige omgeving van Sankt Vith. Stevige wandelschoenen en aangepaste kledij zijn wel nodig!

Trefpunt: op **zondag 14 november** om **7.30 u** aan de rotonde van Wommelgem (carpoolparking). Einde voorzien om **20 u**. Kostprijs: € 20 voor leden, € 44 voor niet-leden (incl. lidmaatschap). Inschrijven kan tot **13 oktober** door overschrijving op het rekeningnummer van De Kuifleeuwerik, 142-0669482-13 met vermelding van lidnummer en telefoonnummer.

Zaterdag 27 november – Strijen en Tiengemeten

Het bezoek aan Strijen en omgeving is ondertussen een jaarlijkse gewoonte. We kijken vooral met aandacht naar de vele soorten ganzen, en in het bijzonder naar de dwergganzen. We bezoeken ook het eiland Tiengemeten, dat zich volop ontwikkelt tot een uniek natuurgebied.

Trefpunt: op **zaterdag 27 november** om **9 u** aan het kruispunt Driehoek-Ertbrandtstraat, Putte-Kapellen. Einde voorzien om **17 u**.

Meer info

Vergeet niet om voor alle activiteiten telkens picknick (voor activiteiten van een hele dag), drank, kijker en veldgidsen mee te brengen. **Legende:**

Activiteit voor het hele gezin

Wandeling

Mogelijkheid tot kostendelend vervoer

Voor alle activiteiten van De Kuifleeuwerik kan je terecht bij Roger Huysmans, tel. 03-324.88.05 of 0485-92.58.53

Oxfam-Wereldwinkel geschenkenbeurzen

Traditiegetrouw organiseert Oxfam-Wereldwinkels in de eindejaarsperiode geschenkenbeurzen. Op deze drukbezochte beurzen biedt Oxfam-Wereldwinkels je de mogelijkheid om kennis te maken met een uitgebreid gamma eerlijke geschenken. Het is het ideale moment om op zoek te gaan naar eindejaarscadeaus met net dat ietsje meer.

Ook Natuurpunt is weer van de partij met een infostand vol leuke groene cadeau-ideeën: nestkasten, wintervoer voor vogels, natuurboeken, kinderboeken en info voor leerkrachten. Nieuwe leden worden er goed en graag onthaald. Iedereen is van harte welkom!

De regio van Antwerpen Noord heeft een enorme rijkdom aan watervogels en is dan ook een geweldig gebied om naar vogels te kijken. Er komen veel meer soorten voor dan de meesten denken, en de kunst bestaat er natuurlijk in om de verschillende soorten uit elkaar te houden. De vogelwerkgroep organiseert nu een watervogelcursus die je vertrouwd maakt met soorten eenden, aalscholvers, reigers, futen... Alle soorten die je in onze regio aantreft komen aan bod. Om de theorie onder de knie te krijgen volg je eerst drie theorielessen. Daarna trekken we er op uit voor minimum twee excursies waarbij we proberen om je het overgrote deel van de soorten ook in het veld te laten zien. De excursies plannen we tijdens de lessen, als duidelijk wordt waar de interesses liggen. De theorielessen vinden plaats in het natuur.huis op **woensdagen 22 september, 6 en**

- **Natuurpunt Wuustwezel** is te vinden op de beurs in parochiecentrum De Ark, Achter d'Hoven, op **zaterdag 4 december** van **10 u** tot **21 u** en op **zondag 5 december** van **10 u** tot **17 u**.
- **Natuurpunt Stabroek** is aanwezig op de beurs in Zaal Moorland, Sportweg 1 (achter het gemeentehuis) in Stabroek op **zaterdag 4 december** van **11 u** tot **21 u** en op **zondag 5 december** van **10 u** tot **17 u**.
- **Natuurpunt Ekeren** vind je terug op de beurs in de Akerzaal van het Ekers Hof, Groot Hagelkruis 6/1, op **zaterdag 4 en zondag 5 december** telkens van **10 u** tot **17 u**.

Watervogelcursus 2010

20 oktober om 20 u. Er geldt een maximum van 20 deelnemers. Je kan je inschrijven per e-mail naar vogelwerkgroep@antwerpennoord.be. De kostprijs voor de cursus bedraagt € 10 voor leden en € 34 voor niet-leden (inclusief

Zet je tanden in de natuur

Wist je dat onkruid ook erg lekker kan zijn? Onze "culi" gids neemt je mee de Bospolder in op zoek naar al dat lekkers van moeder natuur! We leren wat de bruikbare planten en bessen zijn en voor welke soorten je maar beter een omweggetje kan maken. Tijdens deze smakelijke uitstap combineren we de geneugten des levens: proeven en wandelen! We zetten letterlijk onze tanden in de natuur en verklappen je de vergeten recepten om al die overheerlijke bereidingen te maken of te brouwen! Afspraak op **zondag 21 november om 14 u** voor de voetgangersbrug over de A12 (kant Vierkerkenstraat) op het einde van de Vierkerkenstraat in Schoonbroek-Antwerpen.

lidmaatschap), over te schrijven op het rekeningnummer van Natuurpunt Antwerpen Noord: 220-0340573-42 met vermelding "watervogelcursus 2010" + lidnummer.

Twee futen. Foto: Erik Gintelenberg (FFFS).

Vier op een rij... nieuwe broedvogelsoorten voor De Kuifeend en de Grote Kreek

Tekst: Ludo Benoy
Foto's: Wim Dekelver

Een nieuwe broedvogelsoort in een natuurgebied... het gebeurt niet ieder jaar! Groot was dan ook onze verwondering toen we in De Kuifeend en de Grote Kreek dit jaar zomaar even vier nieuwe broedvogelsoorten aantreffen. Het ging om de kleine zilverreiger, de krooneend, de kokmeeuw en Cetti's zanger. Als toemaatje vonden we opnieuw een broedgeval van het baardmannetje, een eerder zeldzame broedvogel in ons gebied.

Cetti's zanger

Tijdens de broedvogelinventarisatie aan de Verlegde Schijns, op 6 april, werd een

zingend mannetje Cetti's zanger waargenomen. Op zich al iets bijzonders, want deze soort liet zich tevoren nog maar één keer horen, en wel zo'n 30 jaar

Eén van de mannetjes van de krooneend.

Dit mannelijk baardmannetje en zijn partner brachten met succes twee legsels groot in De Kuifeend.

geleden. Vorig jaar echter wezen enkele ringvangsten mogelijk op een ruimere verspreiding in onze regio. Sinds begin april hoorden we de soort bij ieder bezoek in het broedgebied. Op 24 april vielen er, met een interval van enkele honderden meters, zelfs twee zingende mannetjes te beluisteren. De tweede zangpost bleek wel eenmalig en werd nadien niet meer gehoord. Interessant is trouwens ook de zangpost op de nabije Oude Landen.

Krooneenden

De meest opvallende soort was echter de Krooneend. Op 18 april verscheen een paartje krooneenden in het gebied, later dook een tweede mannetje op. Dat is op zich niet zo vreemd. Het aantal krooneenden is immers in Nederland enorm toegenomen, ze broedden er de voorbije jaren tot aan onze provinciegrens.

Talrijkere waarnemingen zijn daarom niet zo abnormaal. Maar in België werden tot nu toe minder dan tien broedgevallen van de krooneend vastgesteld. Ook het tweede mannetje dong naar de gunsten van het vrouwtje, soms met enig geweld gecounterd door het gepaarde mannetje. Het verhaal werd nog interessanter toen ook een tweede vrouwtje opdook. Dat zagen we voor het eerst op de plas van de Hooge Maey. Beide vrouwtjes waren individueel herkenbaar aan een andere inkleuring op de snavel.

Tot mijn verrassing zag ik op 4 juni op de plas van De Kuifeend een vrouwtje krooneend met twee zeer kleine kuikens van hooguit enkele dagen oud. Gelijktijdig zag ik ook het tweede vrouwtje. Zij foerageerde tussen einde mei en 12 juni dagelijks gedurende korte tijd op de grote waterplas en vloog dan via een vast parcours naar eenzelfde plaats op een plas langsheen de Noorderlaan. Het was vrijwel meteen duidelijk dat ook dit vrouwtje hier broedde. Toch vonden we noch een nest, noch jongen terug. Ook het vrouwtje met de twee jongen was nadien niet meer te vinden.

Op 12 juni zagen we haar in het gezelschap van beide mannetjes aan de Binnenweilanden, zonder jongen. Dit hoeft niet echt verbazing te wekken, omdat dit jaar bij de meeste eendensoorten het merendeel van de jongen het niet overleefde. Het koude voorjaar en/of predatie spelen hierbij waarschijnlijk een niet onbelangrijke rol. We mogen er dus van uitgaan dat er naast een gelukt broedgeval op zijn minst één broedpoging van een tweede paartje plaatsvond.

Het paartje kleine zilverreiger nabij de nestplaats.

Kleine zilverreigers

Niet minder interessant was de broedpoging van een paartje kleine zilverreigers dat we op 12 juni compleet onverwacht met nest en verschillende copulaties observeerden in de aalscholverkolonie. Mogelijk was er een paar dagen eerder al een aanzet van nestbouw maar die werd niet gezien. Op 17 juni verlieten de kleine zilverreigers echter de nestsite, omdat een aantal kauwen hen voortdurend lastig viel. We zagen het paartje even terug in de Binnenweilanden maar het keerde niet terug naar het nest. Deze broedpoging is mogelijk de aanzet van een verdere kolonisatie van deze soort op De Kuifeend. Zeker de moeite om volgend jaar in het oog te houden!

Kokmeeuwen

Even onverwacht was de broedpoging van een paartje kokmeeuwen, open en bloot midden in een grasland langsheen een waterplas aan de

Grote Kreek. Een tiental dagen lang broedde hier een vrouwtje, de hele tijd omringd door haar partner die mogelijke bedreigingen vakkundig van de broedplaats weghield. Ook hier kan het om een soort verkenning gaan die in de volgende jaren tot kolonisatie zou kunnen leiden.

Baardmannetjes

Tot slot bracht een paartje baardmannetjes succesvol twee legfels groot. Hiervan getuigen de vele observaties vanuit de kijkhut van De Kuifeend, waar ze bijna dagelijks werden waargenomen en gefotografeerd door de vakkundige fotografen in ons gezelschap. Wordt hopelijk vervolgd!

Paddenstoelen, sporen van biodiversiteit

Tekst: Saskia Verbaenen en Marc Smolders

Paddenstoelen hebben sinds

mensenheugenis tot de verbeelding

gesproken. Ze leverden ooit stof voor volkse verhalen en mythes over heksen, draken en kabouters. Ook nu de wetenschap heel wat heeft opgehelderd, blijft de paddenstoel een fascinerende vorm van leven met een verrassend grote variatie aan vormen, kleuren en

soorten. Redelijk zichtbaar of net heel goed verscholen, groter of piepklein vinden ze steeds weer onverwachte plekken om uit de grond te schieten. Hun heel speciale vormen en kenmerken werden vaak bekroond met toepasselijke en soms wondermooie namen.

Parelamaniet. Foto: Bart Vannieuwenhuyse.

Zwamvlok

Hoewel de paddenstoel zichtbaar is boven de grond, is de zwamvlok onder de grond het eigenlijke 'lichaam'. De paddenstoel is de bovengrondse vrucht die de

De echte tonderzwam kan je vinden in 't Asbroek.

Foto: Bart Vannieuwenhuyse.

sporen draagt waarmee de zwam zich voortplant. Die sporen tref je trouwens aan in de meest uiteenlopende vormen. De meeste paddenstoelen zijn maar enkele dagen te bewonderen, sommige soorten houden één tot meerdere jaren stand. De zwamvlok onder de grond echter kan behoorlijk oud worden. Hoewel we vooral in het najaar paddenstoelen verwachten, kan je ze het hele jaar door aantreffen. Zo vallen er ook in de lente heel wat interessante exemplaren te ontdekken, al zijn ze meestal minder groot en opvallend dan de paddenstoelen in de herfst. Maar het najaar is natuurlijk een echte hoogmis voor de paddenstoelenliefhebber. Dat heeft veel te maken met het vochtgehalte en de temperatuur van de bodem waarin ze zich gemakkelijk kunnen ontwikkelen. Maar ook met het feit dat de energie van bomen op dat moment in de wortels zit (nadat de bladeren zijn gevallen). Daardoor kunnen de boombegeleidende zwammen in die periode extra energie

ontvangen en vruchtlichamen vormen.

Schimmels

Paddenstoelen of zwammen zijn geen planten, zoals ooit wel gedacht werd, maar schimmels. Ze vormen een heel specifieke groep binnen de levende organismen. Veel soorten leven van dood organisch materiaal. Het zijn de 'opruimers' in de natuur, die zowat 90% van het afval van bomen en planten verwerken en voedingsstoffen terug in de kringloop brengen. Er zijn ook soorten die voedingsstoffen onttrekken aan een levende gastheer en een parasitair bestaan leiden.

Symbionten

Heel anders zijn de zogenaamde boombegeleiders of symbionten, die een huwelijk aangaan met een boom of struik. De zwam weeft ondergronds een net van schimmeldraden rondom de wortels van een boom of struik,

bijna als een soort kous. Dat fenomeen heet mycorrhiza of zwamwortel. De zwam profiteert van de voedingsstoffen – suikers en zetmeel – die de boom hem levert en die hij zelf niet kan aanmaken. Maar hij geeft zelf ook heel wat in ruil. De zwamdraden beschermen de wortels tegen uitdroging, parasieten en infecties. En omdat het netwerk van zwamdraden zich veel verder uitstrekt dan de wortels van de boom, kan die dankzij de zwam heel wat meer voedingsstoffen uit

Dit mooie groepje rodekoolzwammen of amethistzwammen werd gefotografeerd in De Kooldries.
Foto: Bart Vannieuwenhuyse.

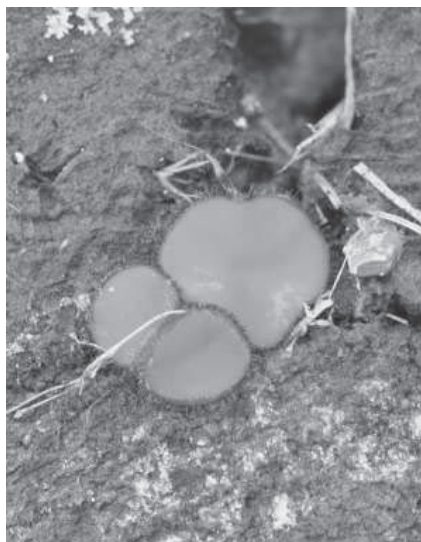
de bodem puren. Sommige symbionten dragen vruchten in de vorm van paddenstoelen, andere niet. Er zijn kieskeurige zwammen die één boomsoort verkiezen, en andere die met meerdere boomsoorten in zee gaan. Voorbeelden van zwammen die in symbiose leven met bomen zijn de vliegenzwam, russula's of boleten. Het is een mooie maar fragiele verbintenis, want gaat het mis met de boom, dan gaat het

ook mis met de zwam. Voor sommige boomsoorten is de samenwerking met een zwam levensnoodzakelijk: eik, beuk, hazelaar, berk, linde, wilg en es. Vooral bomen die op zure, schrale gronden groeien, zoals in Het Rood in Kapellen, kunnen hulp bij het opnemen van voedingsstoffen goed gebruiken. Het is vast en zeker fascinerend, om tijdens één van onze paddenstoelenwandelingen dit najaar de bovengrondse vruchten te bewonderen en je daarnaast het onzichtbare leven eronder voor te stellen waaraan ze ontspruiten...

Bospolder

De bodem in de Bospolder is pas 25 jaar geleden opgespoten met Schelde-zand en de bomen zijn er nog veel jonger. Dat wordt dus nog even wachten voor er veel vruchtbare bondgenootschappen gesloten kunnen worden in de vorm van mycorrhiza. Maar op hetzelfde, kalkrijke zand gedijen ook zwammen die je hier zelden ziet, zoals zwartwordende wasplaat en nonnenkapkluifzwam. En wat dacht je van het schattige wimperzwammetje?

Wimperzwammetje.
Foto: Paul Wouters.

Kooldries – Hoofswear

Paddenstoelen inventariseren is geen eenvoudige klus. Het voorbije najaar ging de planten- en zwammenwerkgroep van Natuurpunt Schijnvallei op zoek in de Kooldries – Hoofswear in Brecht. Ze vonden er een grote rijkdom aan paddenstoelen, en inventariseerden om en bij de 170 soorten.

't Asbroek

De echte tonderzwam siert in grote aantallen de populieren in 't Asbroek. De tonderzwam is een parasitaire zwam, die vooral groeit op zieke bomen en ook op een dode boom nog een tijdje kan doorgroeien. Gedroogde tonderzwam (tondel) is heel licht ontvlambaar en werd in vroegere tijden gebruikt om vuur te maken. De tondel en de vuurstenen werden opgeborgen in een tondeldoos.

Oude Landen

Het gewoon spikkelschijfje wordt slechts 2 tot 5 millimeter groot. Een loep is dus geen luxe! Het groeit in het voorjaar en in de herfst op koeienmest. Onze Galloway-runderen in De Oude Landen zorgen dus voor een dankbare voedingsbodem voor dit piepkleine paddenstoeltje. De Oude Landen zijn ook een paradijs voor het zeldzame en al bijna even kleine meidoornrotkelkje.

Nieuwsgierig geworden?

Je kan naast de gewone herfstwandelingen begin oktober mee op paddenstoelenwandeling in Het Vrieselhof in Oelegem, De Kooldries in Brecht of De Uitlegger in Kapellen. Meer info vind je op p. 20 en 22.

Hieronder vind je een chronologisch overzicht van onze activiteiten. De praktische informatie staat bij elke activiteit vermeld tenzij er elders in dit blad meer aandacht aan wordt besteed.

Meer informatie kan je ook bekomen in ons Natuur.huis, Steenstraat 25, 2180 Ekeren, tel. 03-541.58.25, fax 03-541.63.55 of e-mail: antwerpennoord@natuurpunt.be. Voor de meest actuele informatie kan je ook op onze websites terecht: www.antwerpennoord.be en www.scheldeschorren.be.

De meeste activiteiten zijn gratis voor leden (tenzij anders vermeld). Niet-leden betalen € 1 voor activiteiten in onze natuurgebieden. Vergeet dus niet je lidkaart mee te nemen. Veel plezier.

september

zat 4	9.30 u, Antwerpen – Ekeren, werkdag Oude Landen, zie p. 18	zat 25	9.30 u, Schoten, familiewerkdag Het Wijtschot, zie p. 18	zon 3	14 u, Brecht paddenstoelenwandeling De Kooldries, zie p. 20
zon 5	9.30 u, Antwerpen – Zandvliet, schorrenwandeling, zie p. 19	zat 25	14.30 u, Kapellen, wandeling Het Rood, zie p. 20	zon 3	14 u, Antwerpen – Merksem, fotowandeling Fort van Merksem, zie p. 20
zon 5	9.30 u, Wuustwezel – Gooreind, tuinwandeling, zie p. 19	zon 26	9 u, Kapellen – Putte, daguitstap Markiezaat en Brabantse Wal, zie p. 22	maa 4	20 u, Antwerpen – Merksem, klimaattafel, zie p. 13
zon 12	8.30 u, Antwerpen – Borgerhout, uitstap zeesluis van Wintham, zie p. 22	zon 26	9.30 u, Antwerpen – Berendrecht, werkdag Opstalvalleigebied, zie p. 18	maa 4	20 u, Antwerpen – Zandvliet, klimaattafel, zie p. 13
zon 12	10 u, Antwerpen – Berendrecht, Open Monumentendag, Opstalvalleigebied, zie p. 14-15	zon 26	9.30 u, Antwerpen – Oorderen, wandeling De Kuifeend, zie p. 19	woe 6	20 u, Antwerpen – Ekeren, cursus watervogels les 2, zie p. 23
zon 12	14 u, Antwerpen – Ekeren, gallenwandeling Oude Landen, zie p. 19	zon 26	10 u, Schoten, wandeling Het Wijtschot, zie p. 20	don 7	20 u, Antwerpen, klimaattafel, zie p. 13
zat 18	9.30 u, Antwerpen – Ekeren, werkdag Oude Landen, zie p. 18	din 28	19.30 u, Brasschaat, cursus vogeltrek theorie dag 2, zie vorig nr.	don 7	20 u, Antwerpen – Ekeren, klimaattafel, zie p. 13
zon 19	9.30 u, Antwerpen – Schoonbroek, werkdag Bospolder, zie p. 18	don 30	20 u, Antwerpen – Ekeren, Raad van Bestuur Natuurpunt Antwerpen Noord, Natuur.huis. Vraag de agenda op in het Natuur.huis.	zat 9	9.30 u, Kapellen, werkdag Het Rood, zie p. 18
din 21	19.30 u, Brasschaat – cursus vogeltrek theorie dag 1, zie vorig nr.			zon 10	9.30 u, Antwerpen – Oorderen, vogeltrek De Kuifeend, zie p. 21
woe 22	20 u, Antwerpen – Ekeren, cursus watervogels les 1, zie p. 23			zon 10	10 u, Kapellen, paddenstoelenwandeling De Uitlegger, zie p. 20
don 23	20 u, Antwerpen, praatcafé lokale werking Natuurpunt Antwerpen, zie p. 19			zat 16	9 u, Brecht, werkdag De Kooldries, zie p. 18
				zat 16	20 u, Stabroek, Nacht van de Duisternis, Elsenbos, zie p. 21
				zat 16	21 u, Ekeren, Nacht van de Duisternis, Oude Landen, zie p. 21
				zon 17	10 u, Schoten, wandeling 't Asbroek, zie p. 21

oktober

zat 2	10 u, Brasschaat, werkdag De Inslag, zie p. 18
zat 2	14 u, Oelegem, paddenstoelentocht Vrieselhof, zie p. 22
zon 3	9.30 u, Antwerpen – Lillo, wandeling Lillo-Fort en Potpolder, zie p. 20

- woe 20 20 u, Antwerpen – Ekeren, cursus watervogels les 3, zie p. 23
- don 21 20 u, Antwerpen – Ekeren, Raad van Bestuur Natuurpunt Antwerpen Noord, zie don 30 september
- zat 23 9.30 u, Kapellen, werkdag Het Rood, zie p. 18
- zon 24 9 u, Kapellen – Putte, daguitstap Zeeland, zie p. 22
- zat 30 19.30 u, Kapellen, Halloweenwandeling Het Rood, zie p. 32

november

- din 2 9.30 u, Antwerpen – Schoonbroek, werkdag Bospolder, zie p. 18
- vrij 5 18 u, Kalmthout, Groot Heroïsch Werkweekend Stappersven, zie p. 9
- zat 6 9.30 u, Antwerpen – Zandvliet, werkdag Ruige Heide, zie p. 18
- zat 6 9.30 u, Kapellen, werkdag Het Rood, zie p. 18
- zat 6 9.30 u, Kalmthout, Groot Heroïsch Werkweekend Stappersven, zie p. 9
- zon 7 9.30 u, Antwerpen – Zandvliet, kennismaking met het visserijproject Schelde, zie p. 21
- zon 14 7.30 u, Wommelgem, uitstap Oostkantons, zie p. 22
- zat 20 9.30 u, Kapellen, Dag van de Natuur Het Rood, zie p. 8
- zon 21 14 u, Antwerpen – Schoonbroek, wandeling Bospolder, zie p. 23
- don 25 20 u, Antwerpen – Ekeren, Raad van Bestuur Natuurpunt Antwerpen Noord, zie don 30 september

- zat 27 9 u, Antwerpen – Berendrecht, Behaag Natuurlijker, zie p. 21
- zat 27 9 u, Brecht, werkdag De Kooldries, zie p. 18
- zat 27 9 u, Schoten, Behaag Natuurlijker, zie p. 21
- zat 27 9 u, Stabroek, Behaag Natuurlijker, zie p. 21
- zat 27 9 u, Wuustwezel, Behaag Natuurlijker, zie p. 21
- zat 27 9 u, Kapellen – Putte, vogelgerichte uitstap Strijen en Tiengemeten, zie p. 22

december

- zat 4 10 u, Antwerpen – Ekeren, Oxfam Wereldwinkelbeurs, zie p. 23
- zat 4 10 u, Wuustwezel, Oxfam Wereldwinkelbeurs, zie p. 23
- zat 4 11 u, Stabroek, Oxfam Wereldwinkelbeurs, zie p. 23

- zon 5 10 u, Antwerpen – Ekeren, Oxfam Wereldwinkelbeurs, zie p. 23
- zon 5 10 u, Antwerpen – Lillo, voordracht Scheldeschorren, info Natuur.huis
- zon 5 10 u, Stabroek, Oxfam Wereldwinkelbeurs, zie p. 23
- zon 5 10 u, Wuustwezel, Oxfam Wereldwinkelbeurs, zie p. 23
- zat 11 9 u, Brecht, werkdag De Kooldries, zie p. 18
- zon 12 8 u, Antwerpen, winteruitstap Damme en Uitkerkse polder, info Natuur.huis
- zon 12 9.30 u, Antwerpen – Berendrecht, werkdag Opstalvalleigebied, zie p. 18

De Bynnex-kijkers van Natuurpunt

10%
korting voor leden
van Natuurpunt

Oog in oog
Beleef de natuur
vanop de eerste rij

Bynnex Andes 8 x 42
niet-lederprijs: 197 euro
(incl. BTW)

Bynnex Everest 10 x 42
niet-lederprijs: 275 euro
(incl. BTW)

Verkooppunten

Natuurpunt-winkel Antwerpen Noord
Steenstraat 25 • 2180 Ekeren
03-541 58 25 • antwerpennoord@natuurpunt.be

Natuurpunt-winkel
Stationstraat 40 • 2800 Mechelen • 015-43 16 88
www.natuurpunt.be/winkel • winkel@natuurpunt.be

natuurpunt

Natuur.huis, Natuur.documentatiecentrum en Natuur.winkel

Steenstraat 25, 2180 Ekeren, tel. 03-541.58.25, fax 03-541.63.55

e-mail: antwerpennoord@natuurpunt.be

website: www.antwerpennoord.be

Van maandag tot en met vrijdag open van 10 tot 17 u.

BTW-nummer: BE 0429 415 832.

Contactpersonen

Bospolder, Ekers Moeras & Muisbroekbos: Willy Ibens (03-651.99.59), Marc Smolders (03-542.05.71) en Stefan Versweyveld (03-645.94.10)

De Kuifeend en de Grote Kreek: Ludo Benoy (03-825.45.59)

Fort van Brasschaat: Filip Borms (0473-91.90.51) en Willy Ibens (03-651.99.59)

Galgeschoor & Groot Buitenschoor: Eddy Rottiers (03-775.00.22), Koen

Vanagtmael (03-541.60.04) en Frank Wagemans (03-651.44.67)

Het Rood: Paul Osterrieth (03-237.08.11) en Johan Vandewalle (0497-44.67.66)

Het Wijtschot: Leo Claessens (03-646.94.81)

Hoekse Beemden: Freddy Heye (03-636.00.41)

Huzarenberg: Harry Van der Horst (03-568.15.78)

Kooldries-Hoofswaer: Rudi Bosschaerts (03-636.38.62)

Opstalvalleigebied: Guy Leys (03-569.00.38), Gie Goris (03-568.62.38), Frank Goossens (0487-468.269)

Oude Landen: Willy Ibens (03-651.99.59), Guy Leys (03-569.00.38) en Fons Vervoort (03-647.18.70)

Ruige Heide: Guy Leys (03-569.00.38)

Schans van Smoutakker: André D'Hoine (03-664.02.42)

't Asbroek: Hugo Koens (03-658.01.09)

Werking Beleid: Johan Vandewalle (0497-44.67.66)

Werking Kerkvelden: Fons Vervoort (03-647.18.70)

Werking Kuifleeuwewerik: Roger Huysmans (03-324.88.05)

Werking Natuur- en Milieueducatie: Annie De Koninck (03-664.92.36)

Werking Vleermuizen: Filip Borms (0473-91.90.51)

Werking Vlinders: Hugo Wouters (03-569.05.78)

Werking Vogels: Bram Vogels (0496-44.77.93)

Werking Berendrecht, Zandvliet en Lillo: Guy Leys (03-569.00.38)

Werking Brasschaat: Johan Neegers (03-653.22.03)

Werking Brecht: Freddy Heye (03-636.00.41)

Werking Ekeren: Rit Van Damme (03-248.12.65)

Werking Kapellen: Marie-Paule Schelfhout (03-665.11.01)

Werking Schoten: Hugo Koens (03-658.01.09)

Werking Stabroek: Harry Van der Horst (03-568.15.78)

Werking Wuustwezel: Marc Vanbrabant (03-669.88.07)

Natuurpunt Antwerpen Noord is een regionale afdeling van Natuurpunt, vereniging voor natuur en landschap in Vlaanderen. Dat betekent deel uitmaken van een grote vereniging met meer dan 90.500 gezinnen die in Vlaanderen meer dan 18.000 ha natuurgebied beheert.

Lid worden

Lidgeld per gezin: € 24. Te storten op rekeningnr. BE77 2200 3405 7342 met vermelding van je huidig lidnummer of voor nieuwe leden met vermelding van je naam en adres. Je ontvangt dan zowel **Natuur.blad** als **Natuur.ruimte**. Bovendien krijg je korting bij aankopen in onze Natuur.winkel. Leden van Natuurpunt uit een ander werkingsgebied kunnen voor € 7 een abonnement op **Natuur.ruimte** nemen. Te storten op rekeningnr. BE77 2200 3405 7342 met vermelding van je lidnummer, naam en adres.

Opvangcentrum voor Vogels en Wilde Dieren**Brasschaat vzw**

Floris Verbraekenlei 32

2930 Brasschaat

tel. 0473-48.48.97

e-mail: peeters.m@skynet.be

Giften

Donateurs storten een extra bijdrage bovenop hun lidgeld. Vanaf € 30 per kalenderjaar krijg je een fiscaal attest. Storten op BE56 2930 2120 7588 met vermelding 'project 3797 Antwerpen Noord'.

Natuur.ruimte is het driemaandelijks ledenblad van Natuurpunt Antwerpen Noord.

Werkten mee aan dit nummer:

Ludo Benoy, Iris Buermans, Rafaël Delaet, Ilse De Schutter, Willem Laermans, Hubert Michielsens, Mart Pauwels, Rina Peys, Kathleen Quick, Marc Smolders, Koen Vanagtmael, Johan Vandewalle, Saskia Verbaenen, Sofie & Stefan Versweyveld, Bram Vogels.

Illustraties en foto's:

Arcadis – Infrabel, Rafaël Delaet, Wim Dekelver, Ilse De Schutter, Fauna Flora Fotoclub Schoten (FFFS), foto-archief Natuurpunt Antwerpen Noord, Erik Gintelenberg, Frank Goossens, Guy Leys, Rina Peys, Kathleen Quick, Harry Van der Horst, Johan Vandewalle, Walter Van Ginhoven, Bart Vannieuwenhuyse, Pascale Vantieghem, Saskia Verbaenen, Bram Vogels, Eddy Wellens, Hugo Wouters, Paul Wouters.

Foto voorpagina: Kruisspin.

Foto: Walter Van Ginhoven (FFFS).

Foto achterpagina: Kom jij ook griezelen met de heksen op Halloweenavond in het gemeentelijk natuurgebied Het Rood?

Foto: foto-archief Natuurpunt Antwerpen Noord.

Oplage: 4.500 exemplaren

Natuurvoedingswinkel
De Groene wijzer

Joris Crikemans en Maria Verbraeken
 Molenweg 18 te Brasschaat Mariaburg

**Gespecialiseerd in
 biologische voedingswaren**

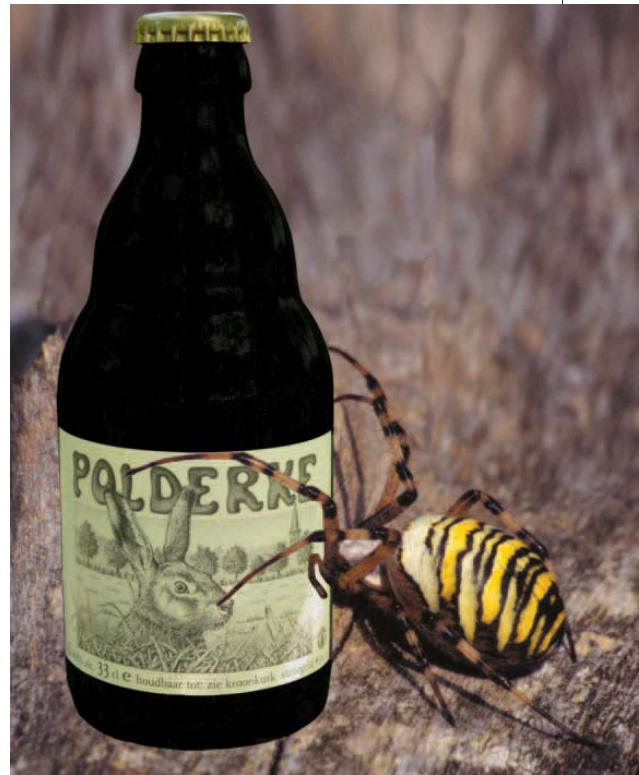
Sterk in
Biologische GROENTEN & FRUIT
 Dagelijks vers brood en gebak

Tel 03 664 73 85 Fax 03 605 18 92 Open: Di-Vr 8:30u tot 18u za 9u tot 17u
 zondag en maandag gesloten

www.degroenewijzer.be

Polderke

Je kan nog steeds ons eigen bier **Polderke** verkrijgen in de Natuur.winkel. Een flesje kost € 1,30, een bak Polderke kost € 28,50. De geschenkverpakking (een houten bakje met vier flesjes en een glas) is een echte aanrader en kan je kopen voor € 11,20. Alle prijzen zijn inclusief statiegeld. In het najaar krijgt Polderke ook een bio-certificaat. Alle ingrediënten zijn vanaf dan volledig biologisch geteeld.

Motorland is een sterke Europese organisatie van onafhankelijke vakhandelaars in tuingereedschap en tuinmachines die door hun gezamenlijke aankoopkracht topmerken aan concurrentiële prijzen aanbieden, in combinatie met de zekerheid en service eigen aan de vakspecialist.

**De zekerheid van de juiste
 keuze aan de juiste prijs.**

Scherp geprijsde topmerken.

Gespecialiseerd advies.

Service gegarandeerd.

Ook verhuur van tuinmachines.

MOTORLAND VERBEKE

MOTORLAND EYCKERMANN

UW SPECIALIST IN TUINMACHINES

MOTORLAND EYCKERMANN: Kapelsesteenweg 127 • 2180 Ekeren • Tel.: 03 646 22 88 • Fax: 03 645 43 62 • info@eyckerman.be • www.eyckerman.be
MOTORLAND VERBEKE: Deinsesteenweg 59 • 9031 Drongen • Tel.: 0499 20 20 20 • Fax: 03 645 43 62 • info@motorlandverbeke.be • www.motorlandverbeke.be

Halloweenwandeling in Het Rood

zaterdag 30 oktober

De Halloweenheksen Celestine, Aragnea, Prudence en heel hun gevolg strijken op zaterdagnacht 30 oktober weer neer in Kapellen. Ze dwalen rond in Het Rood van 19.30 u tot 21.30 u en vertellen je nieuwe verhalen en bevindingen uit hun verborgen heksenleven.

Misschien kom je wel ergens een spook tegen. Wil je mee huiveren, schrikken, lachen en één en ander leren over nachtelijke activiteiten in de natuur, kom dan om 19.30 u naar de hoek Biartlei – Streepstraat in Kapellen.

Je zal verbaasd zijn hoe het verleden herleven zal door de mystiek die er dan in Het Rood hangt. De duisternis van de nacht en de kleur van de herfstbladeren geven een extra dimensie aan deze Halloweenwandeling. Tot dan!